

Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier

UngKul

Brit Oppedal

Gada E. Azam

Stine B. Dalsøren

Silje M. Hirsch

Laila Jensen

Parvin Kiamanesh

Elisabeth A. Moe

Evguenia Romanova

Karoline B. Seglem

Rapport 2008:14
Nasjonalt folkehelseinstitutt

Tittel:

Psykososial tilpasning
og psykiske problemer blant barn
i innvandrerfamilier

Forfattere:

UngKul
Brit Oppedal
Gada E. Azam
Stine B. Dalsøren
Silje M. Hirsch
Laila Jensen
Parvin Kiamanesh
Elisabeth A. Moe
Evguenia Romanova
Karoline B. Seglem

Publisert av :

Nasjonalt folkehelseinstitutt
Postboks 4404 Nydalen
NO-0403
Norway

Tel: 21 07 70 00
E-mail: folkehelseinstituttet@fhi.no
www.fhi.no

Design:

Per Kristian Svendsen

Layout:

Grete Søimer

Forsideillustrasjon:

www.colourboks.com

Trykk:

Nordberg Trykk AS

Opplag:

500

Bestilling:

publikasjon@fhi.no
Fax: +47-21 07 81 05
Tel: +47-21 07 82 00

ISSN:1503-1403
ISBN: 978-82-8082-296-3 trykt utgave
ISBN: 978-82-8082-297-0 elektronisk utgave

Forord

Det er med stor glede Folkehelseinstituttets Divisjon for psykisk helse presenterer rapporten Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier. Behovet for en slik rapport er stort. Nesten 10 % av den norske befolkningen har innvandrerbakgrunn. I Oslo har 38 % av dem under 18 år slik bakgrunn. Dette er første gang i Norge at det foreligger en samlet oversikt over forekomsten av de vanligste psykiske plagene blant barn med innvandrerbakgrunn i alderen 8 – 13 år, sammenliknet med etnisk norske barn. Resultatene tyder på at de tallene helsemyndighetene har operert med hittil er for lave. Rapporten forteller oss hvordan barn opplever å vokse opp innen to kulturer. Den inneholder ny kunnskap om hvordan barna opplever sider ved familien, skolen og vennene sine som kan ha betydning for deres psykologiske tilpasning og sosio-kulturelle integrasjon. Vi tror at mange av resultatene som presenteres, vil overraske både positivt og negativt. Det er gledelig å se at barn med etnisk minoritetsbakgrunn trives så godt på skolen, og opplever både klassekamerater og lærere som støttende og hjelpsomme. Men det er skremmende å lese at hele 10 % av disse unge barna forteller at de har opplevd trusler eller vold på grunn av sin kulturelle bakgrunn. Rapporten er skrevet av Brit Oppedal og hennes medarbeidere i prosjektet Ungdom, kultur og mestring (UngKul) og bygger på data fra 3 ulike undersøkelser i Norge: Barn i Bergen, Akershusundersøkelsen og UngKul. Seniorforsker Jocelyne Clench Aass, Divisjon for psykisk helse, Folkehelseinstituttet, har kommentert tekst og analyser. Professor Anna von der Lippe, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo, og forskningsleder Kjell Morten Stormark, Regionsenteret for barn og unges psykiske helse, Region Vest, har gitt eksterne fagfelleverdinger. Jeg takker dem alle for profesjonelle bidrag som har bidratt til å kvalitetssikre rapporten. Vi håper rapporten vil bidra til et riktigere bilde av den psykiske helsen til barn og unge med innvandrerbakgrunn. Den bør hjelpe oss til å videreføre suksessfaktorene og intervensere tidlig for å hindre at risikofaktorer får utvikle seg til vantrivsel og dårlig helse.

Lykke til med lesningen.

Arne Holte
Divisjonsdirektør
Divisjon for psykisk helse

Kristin S. Mathiesen
Avdelingsdirektør
Avdeling for barn og unge
Divisjon for psykisk helse

Innhold

1 SAMMENDRAG	5
2 UNGDOM, KULTUR OG MESTRING, UNGKUL.....	6
3 INNLEDNING.....	9
3.1 HVORFOR UNDERSØKE PSYKISK HELSE HOS BARN I INNVANDRERFAMILIER?.....	9
3.2 KJÆRT BARN HAR MANGE NAVN	10
3.3 SIGNIFIKANTE OG BETYDELIGE FORSKJELLER	10
3.4 TOKULTURELL OPPVEKST: AKKULTURASJON.....	10
3.5 INNVANDRERE I NORGE	12
4 PSYKISK HELSE OG PSYKISKE PLAGER	17
4.1 FORSKJELLER I PSYKISK HELSE OG PSYKISKE PLAGER.....	17
4.2 SOSIAL KOMPETANSE OG SOSIALE PROBLEMER.....	18
4.3 ADFERDSPROBLEMER OG EMOSJONELLE PROBLEMER	19
4.4 UTVIKLING I PSYKISKE PLAGER GJENNOM BARNESKOLEN.....	20
4.5 FOREKOMST AV PSYKISKE PLAGER.....	21
4.6 OPPSUMMERING.....	22
5 RISIKO OG BESKYTTELSESAKTØRE I BARNAS OPPVEKSTMILJØ	23
5.1 FAMILIEN	23
5.2 VENNENE.....	28
5.3 SKOLEN.....	33
6 RESSURSER OG UTFORDRINGER FORBUNDET MED TOKULTURELLE UTVIKLINGSFORLØP.....	39
6.1 AKKULTURASJON OG ETNISK IDENTITET HOS BARN.....	39
6.2 DISKRIMINERING	40
7 OPPSUMMERING OG DISKUSJON.....	43
7.1 MESTRING, KOMPETANSE OG PSYKISKE PLAGER.....	43
7.2 FAKTORER I BARNETS FAMILIE, BLANT VENNER OG PÅ SKOLEN SOM HAR SAMMENHENG MED PSYKISK HELSE OG PSYKISKE PLAGER.....	43
7.3 BEGRENSNINGER VED UNDERSØKELSEN.....	44
7.4 NOEN RÅD OG ANBEFALINGER OM HELSEFREMMENDE OG FOREBYGGENDE TILTAK.....	45
7.5 KONKLUSJON	45
8 LITTERATURLISTE.....	46

Sammendrag

Hensikten med denne rapporten er å formidle kunnskap om psykisk helse, sosiokulturell integrasjon og risikofaktorer knyttet til familie, venner og skole blant barn med innvandrerbakgrunn i alderen 8 – 13 år. Det foreligger svært lite forskningsbasert informasjon, både nasjonalt og internasjonalt, om psykologisk tilpasning blant disse yngste medlemmene i innvandrerfamiliene. Rapporten retter seg både mot politiske myndigheter, fagfolk og frivillige som ser det som sitt ansvar å tilrettelegge gode oppvekstforhold for, og fremme mestring og trivsel blant, barn og unge med innvandrerbakgrunn.

Rapporten er basert på data fra tre store undersøkelser av psykisk helse blant barn: Barn i Bergen, Helseprofil blant barn og unge i Akershus (Akershusundersøkelsen) og Ungdom, Kultur og Mestring, UngKul. Felles for alle tre studier er at de benytter samme måleinstrument for å kartlegge barnas sosiale kompetanse og psykiske plager, *Strengths and Difficulties Questionnaire*, SDQ (www.sdqinfo.com). Dette instrumentet gir en total symptomskåre, samt skåre på 4 problemskalaer: emosjonelle problemer, adferdsproblemer, hyperaktivitetsproblemer og sosiale problemer. I tillegg får vi informasjon om prososial atferd (sosial kompetanse). Vi har også benyttet oss av svar på spørsmål som er spesifikke for de ulike undersøkelsene, for å beskrive hverdagen til barn som vokser opp i innvandrerfamilier i Norge, slik de selv opplever den. Rapporten er basert på informasjon fra til sammen 18 794 barn eller foreldre, hvorav 7 % har innvandrerbakgrunn, det vil si at de har to foreldre som er født i utlandet. Etnisk norske barn – med to norskfødte foreldre – er inkludert i rapporten som referansegruppe. Informasjonen er i alle tre undersøkelsene hentet inn ved hjelp av spørreskjema.

De viktigste resultatene i rapporten er

- Den samlede forekomsten av symptomer på psykiske plager er lik for etnisk norske barn og barn i innvandrerfamilier
- Gutter med innvandrerbakgrunn har betydelig høyere samlet forekomst av psykiske plager enn etnisk norske gutter
- Både jenter og gutter med innvandrerbakgrunn har betydelig mer emosjonelle og sosiale problemer enn sine etnisk norske jevnaldringer
- Barna rapporterer at foreldre – barn samspillet er preget av ulike verdier, men de opplever alle like mye støtte og varme fra foreldrene sine
- Barn i innvandrerfamilier trives best på skolen
- Barna opplever god støtte fra foreldre, lærere, venner og klassekamerater
- Barn i innvandrerfamilier opplever mer belastninger i nettverkene sine
- Ti prosent av barna hadde opplevd trusler og vold på grunn av sin kulturelle bakgrunn

Basert på resultatene i undersøkelsen, konkluderer vi med at tidlig intervensjon for å redusere forekomsten av emosjonelle problemer, særlig blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn, kan være påkrevd for å hindre enn overopphopning av psykiske plager senere i utviklingsforløpet.

Da *Opptrappingsplanen for psykisk helse* (1998 – 2008) begynte å nærme seg siste fase, ble det klart at det var behov for å gi enkelte områder i planen "spesiell prioritet". Dette var bakgrunnen for at syv departementer gikk sammen om å utarbeide det som skulle bli den daværende Regjeringens strategiplan for barn og unges psykiske helse. Ved siden av å peke på områder hvor vi mangler kunnskap, skisserte strategiplanen hundre tiltak som skulle bidra til et "systematisk helsefremmende og forebyggende arbeid på de arenaer hvor barn og unge befinner seg" (Regjeringens strategiplan for barn og unges psykiske helse, 2003:3). I overensstemmelse med *Opptrappingsplanen for psykisk helse* het det i strategiplanen at mestringsspektivet skulle være gjennomgående perspektiv i det helsefremmende og forebyggende arbeidet. Det ble etterlyst mer forskning som kunne gi informasjon om forekomst av psykiske plager og lidelser blant barn og unge generelt, og blant barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn spesielt. Videre ble det pekt på behovet for undersøkelser som fokuserer på faktorer som beskytter mot eller øker risikoen for utvikling av psykiske plager. Planen la særlig vekt på at det måtte skaffes informasjon og kunnskap om utfordringer ved det å vokse opp "mellom flere kulturer".

For å imøtekomme behovene i strategiplanen og bidra til å fylle noen av hullene i kunnskapen om psykisk helse i innvandrerbefolkningen, lanserte Folkehelseinstituttet i 2005 prosjektet *Ungdom, Kultur og Mestring, UngKul*. Hensikten med *UngKul* var å etablere en nasjonalt og internasjonalt anerkjent kunnskapsbase med informasjon om hvordan etnisitet og migrasjon påvirker psykososial utvikling og psykisk helse hos barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn. Kunnskapsbasen skal med utgangspunkt i *UngKuls* egen og andres forskning danne grunnlag for

- råd som kan bidra til å optimalisere oppvekstforholdene for barn og unge
- råd om helsefremmende og forebyggende tiltak
- råd som kan være til nytte i behandlingsapparatet
- råd til frivillige organisasjoner i de etniske minoritetsnettverkene i forhold til arbeidet de gjør for å fremme psykososial tilpasning og integrering blant barna sine
- å heve kunnskapen om psykisk helse og psykiske plager og lidelser i innvandrerbefolkningen
- informasjon til ansatte i kommunale helsetjenester og undervisningsinstitusjoner som kan bidra til å øke forståelsen av hvordan kultur og migrasjon kan påvirke barns utviklingsforløp

Rapporten *Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier*, er utarbeidet av *UngKuls* forskergruppe med bakgrunn i informasjon fra to store undersøkelser om barn og unges psykiske helse i Norge, i tillegg til *UngKuls* egen undersøkelse. Disse studiene har til felles at de alle benytter samme måleinstrument for å kartlegge barnas styrker og plager; *Strengths and Difficulties Questionnaire, SDQ* (Goodman, 1999; www.sdqinfo.com). Dette har gjort det mulig å undersøke psykisk helse hos barn i innvandrerfamilier fra 8 til 13 år for første gang i Norge. I denne barnerapporten fokuserer vi på elever i barneskolen, fra 3.–7. klasse, med hovedvekt på forhold i familien og på skolen.

Hensikten med rapporten er å gi informasjon om

- 1) mestring og kompetanse på den ene siden og forekomst av de vanligste psykiske plagene på den andre
- 2) faktorer i barnets familie, blant venner og på skolen som har sammenheng med psykisk helse og psykiske plager
- 3) ressurser og utfordringer ved å vokse opp med og tilpasse seg til to kulturer

UngKuls forskergruppe vil rette en stor takk til alle barn, ungdommer og voksne som har bidratt til de ulike undersøkelsene ved å svare på spørreskjemaer og la seg intervju. Informasjonen fra dere gir viktig kunnskap for alle som jobber for å tilrettelegge barn og unges oppvekstforhold. Vi vil også takke alle skolene i Oslo, Akershus og Bergen som har bidratt til at de ulike undersøkelsene har latt seg gjennomføre. Til sist vil vi takke prosjektledelsene for Barn i Bergen (Unifob Helse ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Vest) og Helseprofil for Barn og Ungdom i Akershus (Stiftelsen for helsetjenesteforskning, Heltef/Folkehelseinstituttet). De har tilrettelagt sine datafiler for å imøtekomme våre behov i full forståelse for viktigheten av denne rapporten. Den sistnevnte undersøkelsen fra Akershus ble gjennomført ved hjelp av midler fra EXTRA-lotteriet gjennom Stiftelsen for norske helse- og rehabiliteringsorganisasjoner, og ble gjennomført i samarbeid med daværende Stiftelse for helsetjenesteforskning, nå inkorporert i Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.

Vi vil også takke Dr. Kjell Morten Stormark, Dr. Jocelyne Clench Aass og Dr. Anna von der Lippe som har lest denne rapporten og bidratt med gode og viktige innspill og kommentarer.

Brit Oppedal
Prosjektleder, UngKul

3 Innledning

I denne rapporten skal vi beskrive noen utsnitt av hverdagen til barn mellom 8 og 13 år som vokser opp i innvandrerfamilier i Norge, sett fra barnas ståsted. Fokuset er på barnas sosiale ferdigheter (god psykiske helse) og psykiske plager, og på faktorer som kan fremme god psykisk helse eller øke risikoen for psykiske plager. Det er første gang at denne typen informasjon blir presentert i Norge. Også internasjonalt er det stor mangel på kunnskap om hvilke utfordringer barn med innvandrerbakgrunn i denne aldersgruppen møter, hvordan de mestrer utfordringene sine, og hvor mye psykiske plager de har. Dette henger antakeligvis sammen med to forhold: For det første er det en tendens til at store epidemiologiske undersøkelser av psykiske problemer gjerne slår sammen barn og unge til én gruppe på tvers av alder, og ikke oppgir resultater for ulike aldersgrupper separat (Stevens m.fl., 2005). For det andre ble det tidlig på 80-tallet konkludert med at innvandring og tilpasning til en ny kultur ikke i seg selv resulterer i psykiske problemer, men kan bidra til at barns normale utviklingskriser får sterkere negative konsekvenser (Aronowitz, 1984). Blant annet fordi puberteten ble ansett for å være en slik "normal utviklingskrise" der barnet møter mange nye utfordringer knyttet til dets kognitive, sosiale og emosjonelle utvikling, satte forskerne først og fremst fokuset på unge med innvandrerbakgrunn og deres psykiske helse og sosiale og kulturelle tilpasning (Berry m.fl., 2006).

3.1 Hvorfor undersøke psykisk helse hos barn i innvandrerfamilier?

Det er flere grunner til at vi mener det er viktig å få kunnskap om psykisk helse og psykiske problemer blant yngre barn med innvandrerbakgrunn. Resultatene fra en amerikansk undersøkelse som gjennomførte årlige kliniske psykiatriske intervjuer med 1420 barn fra de var 9 til de var 16 år, viste at det i denne aldersgruppen var mellom 8 og 20 % av barna på ethvert tidspunkt som hadde en eller annen psykisk lidelse. Undersøkelsen viste også at da de fylte 16 år, hadde så mye som 38 % av barna blitt diagnostisert med minst én psykisk lidelse en eller annen gang i oppveksten. Også andre studier viser at psykiske

problemer er ganske utbredt i den vanlige befolkningen. Det kan være grunner til å anta at det blant barn i innvandrerfamilier finnes sårbare grupper som er ekstra utsatt for å få psykiske plager.

Det er i dag mye kunnskap om faktorer i familien som kan øke sjansen for at barn utvikler tegn på mistilpasning. Psykiske lidelser, økonomiske problemer og langvarige belastninger i forhold til arbeid og bolig hos foreldrene kan forårsake psykiske plager eller andre tegn på mistilpasning hos barna deres (Mathiesen m.fl., 2007; Rolf m.fl., 1990). Dette henger sammen med at en opphopning av problemer og belastninger kan redusere foreldrenes omsorgsevne og svekke kvaliteten på samspillet mellom barn og foreldre. Undersøkelser fra Norge har vist at det er mer psykiske plager blant voksne med ikke-vestlig bakgrunn enn blant etnisk norske, samt at voksne med ikke-vestlig bakgrunn også har flere belastninger knyttet til økonomi og jobb (Dalgard m.fl., 2006). Disse resultatene kan bety at det er flere barn i innvandrerfamilier enn blant barn i etnisk norske familier som vokser opp under forhold som øker sjansen for at de utvikler psykiske problemer.

I dag er bortimot 10 % av den norske befolkningen innvandrere. I Oslo er andelen innvandrere 25 %, og av elevene i grunnskolen i Oslo har 38 % innvandrerbakgrunn. Dersom det er økt risiko for psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier sammenliknet med barn i etnisk norske familier, er det altså et betydelig antall barn dette gjelder.

Det har skjedd store endringer i innvandrerbefolkningen fra 1970-tallet og fram til i dag. I dag har 54 % opprinnelse fra ikke-vestlige land, mot bare 6 % i 1970. I tillegg til denne endringen i opprinnelsesland, har antallet flyktninger blitt fordoblet i løpet av de ti siste årene. Mange flyktninger har blitt diagnostisert med alvorlige psykiske lidelser som følge av krig, vold, tap av nære familiemedlemmer, følelse av håpløshet eller fordi de har vært utsatt for tortur (Lavik m.fl., 1996). Disse forholdene understreker ytterligere at det kan være sårbare grupper blant barna i innvandrerfamilie.

Også vennerelasjoner og mestring og trivsel i skolen har betydning for barns psykologiske utvikling og trivsel. Tidligere forskning på ungdom har vist at unge med innvandrerbakgrunn opplever mer skolerelaterte problemer enn etnisk norske ungdommer. I tillegg opplever de mindre støtte fra familie, venner, klassekamerater og lærere (Oppedal & Røysamb, 2004). Det er viktig med tanke på forebyggende tiltak å få informasjon om også de yngre barna har mer belastninger og mindre støtte enn deres jevngamle etnisk norske venner. Av den grunn skal denne rapporten handle om hvordan barn mellom 8 og 13 år har det i hverdagen: i familien sin, blant venner og på skolen.

3.2 Kjært barn har mange navn

Ifølge Statistisk Sentralbyrå (SSB), betegnes barn som innvandrere dersom de har to utenlandsfødte foreldre og selv er født i utlandet. Dersom barna selv er født i Norge og har to utenlandsfødte foreldre, betegnes de som etterkommere. Andre generasjon innvandrere er også en betegnelse brukt av mange. Noen hevder at barn i innvandrerfamilier som selv er født i Norge bør omtales som etniske minoriteter. Når vi fra *UngKul* er ute på skolene og møter barna, hender det at vi spør dem om hvilken betegnelse de selv bruker. Det vanligste svaret vi får fra barna, er at de er utlendinger. Barna argumenterer for at det å være utlending er bedre enn å være innvandrer, som de oppfatter som en nedsettende og stigmatiserende betegnelse. Noen av barna svarer spontant at de er pakistanere, somaliere eller tamiler og så videre. Etter hvert som barna kommer inn i ungdomsalderen, blir svarene deres enda mer differensierte, selv om mange fremdeles mener at de er utlendinger. Svært få bruker betegnelsen "etnisk minoritet". I ungdomsårene er det flere som svarer at de er norske, mens mange refererer til sitt opprinnelsesland og omtaler seg selv som iraker, etiopier, polakk eller marokkaner. Blant ungdom er det også mer vanlig med sammensatte identiteter: Jeg er tyrkisk-norsk, norsk-kurdisk, norsk-pakistansk, somalisk-norsk og så videre. De fleste etnisk norske elevene svarer at de tenker på alle som norske, og at de ikke er opptatt av hvilket land medelevene deres opprinnelig kommer fra.

Det kan altså synes vanskelig å finne betegnelser som vil tilfredsstille alle. For vårt formål har vi valgt en pragmatisk løsning: Vi klassifiserer alle som har to utenlandsfødte foreldre som innvandrere, både i flyktningfamilier og i familier som er kommet som arbeidsinnvandrere. Vi bruker betegnelsen første generasjon om barn som selv er født i utlandet, og andre generasjon for barn som er født i Norge. Vi anvender også

begreper som "barn og unge i innvandrerfamilier", "barn og unge med innvandrerbakgrunn" og "barn av innvandrere". Vi bruker også "etniske minoriteter" om innvandrerbefolkningen. Og selv om det ikke er helt korrekt, bruker vi etnisk gruppe synonymt med nasjonalgruppe. Fordi flertallet av barn i innvandrerfamilier også er norske, i den forstand at de har norsk statsborgerskap, omtaler vi barn som har to norskfødte foreldre som etnisk norske. Vi bruker også betegnelsene "ungdom med majoritetsbakgrunn", "majoritetsungdom" eller "majoritetsbefolkningen" om etnisk norske.

Denne rapporten omfatter ikke barn som vokser opp i familier med én norskfødt og én utenlandsfødt forelder. Disse familiene har sine særlige utfordringer, og barna deres skiller seg på mange vesentlige områder fra både etnisk norske barn og barn i innvandrerfamilier når det gjelder forhold som er relevante for psykisk helse.

3.3 Signifikante og betydelige forskjeller

Vi har ønsket å gjøre rapportene leservennlige ved å benytte så lite fagterminologi som mulig. Det er derfor viktig å understreke at alle forskjeller som blir omtalt, noen ganger som "betydelige", andre ganger som "viktige" eller "vesentlige", og mange ganger bare som "forskjeller", er statistisk signifikante.

3.4 Tokulturell oppvekst: Akkulturasjon

Akkulturasjon brukes som en samlebetegnelse på de psykologiske prosessene som fører til at et barn blir kompetent, kan delta i, føle tilhørighet til og lykkes innenfor to kulturer. Vi sier at barnet tilegner seg kulturkompetanse; norsk kulturkompetanse gjennom deltakelse i de norske sosiale miljøene og etnisk kulturkompetanse gjennom deltakelse i de etniske nettverkene. Hvis vi tenker på kultur som normer, verdier og samhandlingsformer som er nedfelt i menneskers adferd og tenkemåte, kan vi illustrere tokulturelle oppvekstmiljøer som vist i Figur 1 (se neste side). Den øverste delen av figuren viser noen av de viktigste sosiale miljøene som barnet deltar i innenfor majoritetskulturen. I barnehagen, skolen, helsevesenet, norske medier og på arbeidsplassene er adferd og mellommenneskelig samhandling dominert av majoritetskulturen. I den nederste delen av sirkelen ser vi eksemplifisert noen av de viktigste sosiale miljøene barnet deltar i innenfor den etniske minoritetskul-

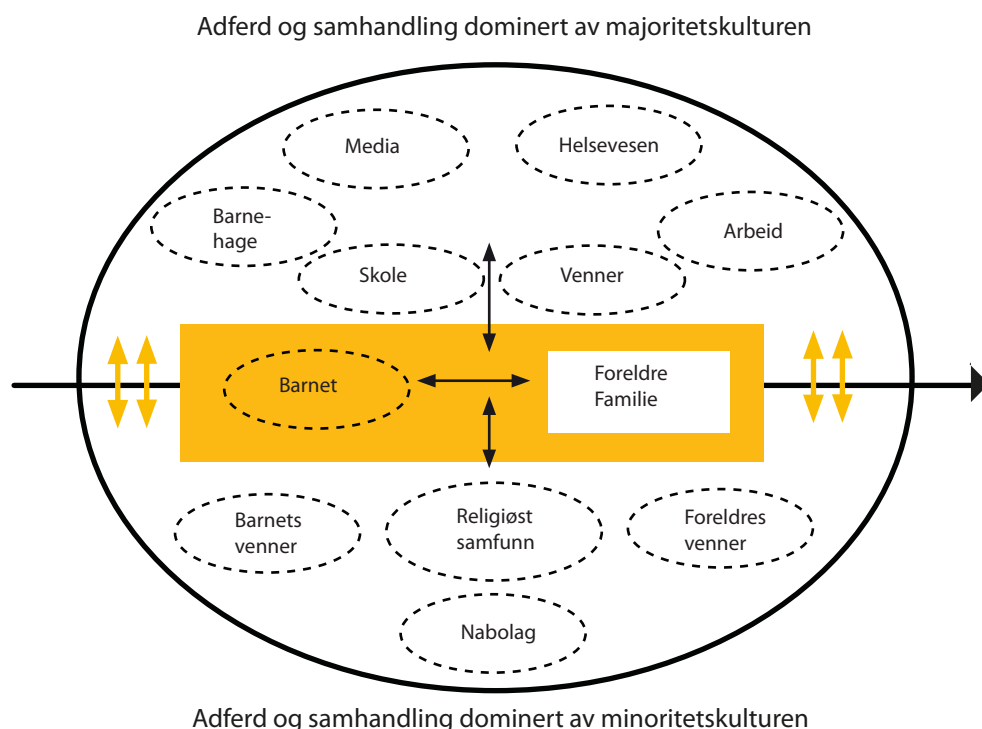
turen. Dette gjelder først og fremst familie og slekt, religiøse samfunn og venner fra egne etniske nettverk. Pilene inne i sirkelen illustrerer at det er et dynamisk samspill mellom de sosiale gruppene i den etniske majoritets- og minoritetskulturen, og at disse utvikler seg under påvirkning av hverandre. Matvaner og klesstil er eksempler på en slik påvirkning. Andre eksempler er innvandrerbefolkningens deltakelse i 17. mai-feiringen, diskusjoner om religionsundervisningen i skolen og det at kultur og samfunnsforhold i opprinnelseslandene til klassens etniske minoritets elever inngår som en del av skolens pensum. Pilen som går horisontalt gjennom hele figuren skal illustrere at adferd og samhandlingsformer endrer seg gjennom hele livet, og at barnets utvikling av kulturkompetanse vil gå i bølger.

Figuren viser også at barnet starter utviklingen av sin etniske kulturkompetanse helt fra fødselen av – hun får den bokstavelig talt inn med morsmelken gjennom samspillet med foreldrene, først og fremst gjennom rutiner for mating og soving. Det betyr at utvikling av etnisk kulturkompetanse skjer parallelt med, og i samspill med, andre grunnleggende utviklingsprosesser, som for eksempel tilknytningsprosessen og språklæringen. Utvikling av norsk kulturkompetanse begynner noe senere, først og fremst når barnet eventuelt begynner i barnehage, og for noen barn kanskje ikke før de begynner på skolen. For å utvikle kulturkompetanse innenfor majoritetssamfunnets arena er det nødvendig at barnet samhandler, direkte og indirekte, med representanter for majoritetsbefolkningen i alle aldre. Etnisk norske klassekamerater og lærere er særlig viktige i denne prosessen, fordi de representerer

stabile samhandlingspartnere som barnet kan knytte seg til og som er rollemodeller som barnet kan lære av. Åpenhet og gjensidighet fra representanter for den etniske majoritetsbefolkningen er vesentlig i denne prosessen. Samtidig er det avgjørende at barnets foreldre støtter barnets deltakelse i sosiale sammenhenger som tilhører den etniske majoritetskulturen. Hvis ikke vil barnet oppleve konflikter i forhold til menneskene de er glade i og respekterer, i de to kulturrene de tilhører.

Fordi utvikling av kulturkompetanse innebærer sosial samhandling, er barnet også avhengig av gode sosiale ferdigheter for å utvikle norsk kulturkompetanse. Samtidig vil barnet utvikle sine sosiale ferdigheter etter hvert som hun får mer norsk kulturkompetanse (Spaun, 2007).

Det er mange antakelser blant folk om hvor vanskelig det er for barn å "vokse opp mellom to kulturer". Disse antakelsene er gjerne knyttet til hypoteser om konflikter mellom foreldre og barna deres på grunn av ulike verdier, normer og ulik kompetanse i norsk språk og samværsformer. Konflikter i forhold til den etniske majoritetskulturen kan også skape utfordringer for barna, i særdeleshet knyttet til det å etablere og opprettholde nære vennerelasjoner. Når det gjelder skoleprestasjoner, legger mange vekt på at barn i innvandrerfamilier stiller svakere enn barn i etnisk norske familier, for eksempel på grunn av mangelfull skolegang blant foreldrene, mangelfull oppfølging av barnas skolearbeid og manglende prestasjonsverdier i forhold til skolearbeid.

Figur 1. Modell som illustrerer tokulturelt oppvekstmiljø

*UngKul*s forskergruppe har en forståelse av at de fleste barn i innvandrerfamilier ikke vokser opp mellom to kulturer, men snarere innenfor to kulturer. Selv om det kan være konflikter og utfordringer forbundet med et slikt oppvekstmiljø, innebærer det også ekstra tilgang på ressurser og vekstmuligheter. Tidligere studier har vist at barn som vokser opp innenfor en flerkulturell kontekst har fordelaktige personlighetsbyggende egenskaper som bidrar til at de blir mer fleksible, tilpasningsdyktige og utvikler mer empati for andre (Ramirez, 1983).

På bakgrunn av disse vurderingene, vil vi i denne rapporten om psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier

- 1) gi informasjon om mestring og kompetanse på den ene siden og forekomst av de vanligste psykiske plagene på den andre
- 2) gi informasjon om faktorer i barnets familie, blant venner og på skolen som har sammenheng med psykisk helse og psykiske plager
- 3) beskrive tokulturelle oppvekstmiljøer ved å gi informasjon om verdier, ressurser og utfordringer ved å vokse opp innen to kulturer

3.5 Innvandrere i Norge

Det bor innvandrere i alle kommuner i Norge, men rundt 43 % bor i Oslo og Akershus.

Som tidligere nevnt har 25 % av innbyggerne i Oslo innvandrerbakgrunn (SSB, 2008). Den største gruppen innvandrere i Oslo er pakistanere, etterfulgt av somaliere. Innvandrere fra Sri Lanka er også en stor gruppe (Aalandslid 2007). Majoriteten av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn er bosatt i bydelene i indre øst og drabantbyene rundt hovedstaden.

Rundt 9,6 % av innbyggerne i Bergen hadde innvandrerbakgrunn i 2008. Bergen har dermed en innvan-

drerandel som ligger nær landsgjennomsnittet.

Innvandrere fra Irak, Vietnam og Chile er de største gruppene i Bergen. Disse tre innvandringsgruppene utgjør til sammen nesten en femtedel av byens innvandrerbefolkning. Bydelene med størst andel personer med innvandrerbakgrunn er Årstad, Bergenshus og Laksevåg (Aalandslid, 2007).

I 2008 hadde Akershus fylke en innvandrerbefolkning på rundt 14 %. Akershus fylke består av til sammen 22 kommuner. De tre kommunene med høyest andel innvandrere er Lørenskog (14 %), Skedsmo (13 %) og Bærum (11,5 %). De største innvandrergruppene i disse kommunene har opprinnelse i Pakistan, Tyrkia, Somalia, Sri Lanka, Iran, Irak og Afghanistan (Aalandslid, 2007).

Informasjonen i denne rapporten baserer seg på opplysninger fra 18 794 barn i Oslo, Akershus og Bergen. Av disse har 6,4 % to utenlandsfødte foreldre. Barna har svart på spørreskjemaer i skoletiden (*UngKul* og *Akershusundersøkelsen*), eller på internett hjemme (*Barn i Bergen*). Disse tallene inkluderer også informasjon fra 6 720 foreldre i Akershus som rapporterte om barna sine som den gang gikk i 3. og 4.klasse.

Av Tabell 1 kan vi se at det var en relativt lavere andel barn med innvandrerbakgrunn som deltok i undersøkelsene i Akershus og Bergen enn andelen barn i disse aldersgruppene totalt i befolkningen på det tidspunkt da undersøkelsen ble gjennomført.

3.5.1 Akershusundersøkelsen

Akershusundersøkelsen er en representativ, befolkningsbasert helseundersøkelse som ble gjennomført i løpet av skoletiden blant 16 427 barn mellom 8 og 13 år (3.–7. klasse i barneskolen) og foreldrene deres i 2002. Disse barna utgjorde 87 % av alle elevene som var blitt invitert til å være med. De yngste barna i småskolens 3. og 4. klasse svarte ikke selv på spørsmål om psykisk helse, men vi har informasjon fra

Tabell 1. Andel (%) barn mellom 10–13 år med etnisk minoritetsbakgrunn i hele alderskohorten i kommunene på tidspunktet da *Akershusundersøkelsen*, *Barn i Bergen* og *UngKul* ble gjennomført.

	Årstall	Andel barn (%) med etnisk minoritetsbakgrunn totalt	Andel barn (%) med etnisk minoritetsbakgrunn som deltok
Akershus (8–13 år)	2002	7	4,1
Bergen (10–13 år)	2006	7,2	4,9
Oslo (10–13 år)	2007	32,1	43,2

foreldrene deres. Til sammen deltok 6 720 av 7 751 (87 %) barn i småskolen, og 9 707 av 11 153 (87 %) barn på mellomtrinnet (5. - 7. klasse).

Foreldrene fikk spørreskjemaet brakt hjem til seg med barnet fra skolen. Informasjonen og spørreskjemaene forelå bare på norsk. Av alle foreldrene i barneskolen var det 14 636 (77,4 %) som deltok og som besvarte spørsmål om sin opprinnelse (Rødje m.fl., 2004). Det var altså en høyere deltakelse blant barna enn blant foreldrene. Det er barna til disse 14 636 foreldrene som er inkludert i analysene i denne rapporten. Dette betyr at 1 791 barn som deltok i undersøkelsen ikke er representert i våre analyser, og at den reelle svarprosenten som gjelder for rapporten er 77,4.

Vi baserer oss på informasjon om foreldrenes opprinnelsesland når vi skal kategorisere barna som etnisk norsk eller etnisk minoritet. Fordi spørsmålsstillingen når det gjelder foreldrenes opprinnelsesland er upresis i *Akershusundersøkelsen*, er det komplisert å få til et helt riktig estimat. Våre utregninger ga som resultat at 12 652 (95,4 %) av barna hadde to norskfødte foreldre, mens 601 (4,1 %) hadde to utenlandsfødte foreldre. Av de utenlandsfødte foreldrene oppgir 137 (23 %) at de er fra et vestlig land (Norden, Vest-Europa eller Nord-Amerika), 310 (51,6 %) sier at minst én av foreldrene er fra Asia, mens 104 kommer fra Øst-Europa, 22 fra Afrika og 22 fra Latin-Amerika.

3.5.2 Barn i Bergen, BiB

Barn i Bergen er også en befolkningsbasert undersøkelse. Undersøkelsen består av totalt fire runder hvor tre årskull med barn født i 1993–1995 følges fra tidlig skolealder til videregående skole. I denne rapporten benytter vi data fra andre runde av undersøkelsen som ble gjennomført våren 2006, da barna var 10–13 år. Til forskjell fra de to andre undersøkelsene er *BiB* diagnosebasert. Til sammen 4 497 barn og 5 791 foreldre deltok i runde to av undersøkelsene, noe som betyr at ca. 60 % av den opprinnelige målgruppen deltok. Barna og foreldrene deres fikk spørreskjemaene sendt hjem til seg fra skolen, og besvarte dem på fritiden. Spørreskjemaene forelå bare på norsk. For å tilrettelegge for

innvandrereforeldrene, ble informasjonsskrivet oversatt til 19 ulike språk, og morsmåls lærere hjalp foresatte og barn som hadde samtykket til deltagelse med å fylle ut spørreskjemaet. Til tross for dette var oppslutningen relativt lav blant minoritetsspråklige (Tabell 1).

I *BiB* gir foreldrene opplysninger om sitt fødeland. Av denne informasjonen går det fram at 220 (5 %) barn hadde to utenlandsfødte foreldre. Disse kommer fra 54 forskjellige land. Ingen nasjonaliteter er representert med et betydelig antall. Til sammen 37 foreldre (16 %) har opprinnelse i et vestlig land. De største enkeltgruppene kom fra Vietnam og Sri Lanka, henholdsvis 24 og 22; 16 var fra Chile, 10 fra Irak, mens 3 oppga Pakistan som opprinnelsesland.

3.5.3 Ungdom, Kultur og Mestring, UngKul

UngKul har samlet informasjon fra til sammen 839 barn fra Oslo og 311 barn i Bergen i 5., 6., og 7. klasse som deltok i undersøkelsen for første gang høsten 2006 og våren 2007. I denne omgangen ble skoler som hadde mange forskjellige nasjonaliteter representert spesielt invitert til å delta. Andelen barn med etnisk minoritetsbakgrunn er derfor høyere enn hva befolkningsgrunnlaget skulle tilsi: 43 % i Oslo og 13 % i Bergen. Rundt 65 % av alle barn som ble invitert til å delta fikk samtykke fra foreldrene sine, men få foreldre ønsket selv å delta i undersøkelsen, selv om informasjon og spørreskjema forelå på 8 ulike språk. Informasjon om mors fødeland viser at de største nasjonalgruppene har opprinnelse i Pakistan (122 barn), Tyrkia (58), Sri Lanka (53), Marokko (24) og Somalia (22). Undersøkelsen ble gjennomført i skoletiden, med *UngKuls* forskningsassistenter til stede.

I Tabell 1 og 2 er barn som har én utenlandsfødt og én norskfødt forelder inkludert i informasjonen om antall deltakere og andel etniske minoriteter. I de senere analysene er ikke denne barnegruppen inkludert (som nevnt innledningsvis). Videre i denne rapporten angir vi kun resultater fra barn med to norskfødte eller to utenlandsfødte foreldre. Når vi ekskluderer barna som har én norskfødt og én utenlandsfødt forelder, utgjør barn med etnisk minoritetsbakgrunn; i *Akershusundersøkelsen* 4,5 %; i *Barn i Bergen* 4,9 % og i *UngKul* 52,5 % (Tabell 3).

Tabell 2. Antall deltakere totalt i *Akershusundersøkelsen*, *Barn i Bergen* og *UngKul*.

	Antall barn som deltok totalt	Svarprosent	Antall og andel (%) etniske minoriteter	Klassetrinn
Akershus-undersøkelsen	16 427	87	601 (4,1)	3–7
Barn i Bergen	4 497	60	220 (4,9)	5–7
UngKul	1 150	65	496 (43,2)	5–7

Tabell 3. Antall informanter rapporten er basert på

	Antall informanter totalt	Antall og andel (%) etniske minoriteter	Klassetrinn
Akershus-undersøkelsen	13 253	601 (4,5)	3–7
Barn i Bergen	4 497	220 (4,9)	5–7
UngKul	1 044	496 (52,5)	5–7
Totalt	18 794	1 317 (7,0)	3-7

3.5.4 Representativitet

Når det gjelder hvor representative barna i de ulike undersøkelsene er for barn i samme aldersgrupper i sine respektive bostedskommuner, vil dette sannsynligvis variere litt mellom de ulike undersøkelsene. En interessant forskjell er at det i *Akershusundersøkelsen* og i *UngKul*, som barna gjennomførte på skolen, er flere barn enn foreldre som deltar. I *Barn i Bergen* derimot, der barna fylte ut spørreskjemaet i hjemmet, er det omvendt.

Akershusundersøkelsen har den høyeste deltakelsen, og inkluderer et representativt utvalg kommuner i fylket. Basert på informasjon om størrelsen på innvandrerbefolkningen i fylket på den tiden undersøkelsen ble gjennomført, kan vi konkludere med at deltakelsen var særlig høy blant etnisk norske barn og betraktelig lavere blant barn i innvandrerfamilier. Det kan derfor synes rimelig å anta at resultatene fra *Akershusundersøkelsen* er ganske representative for etnisk norske barn i fylket. I tillegg til at elever med etnisk minoritetsbakgrunn har relativt lav deltakelse, er det også vanskelig å vite i hvilken grad de er representative for sine etniske grupper. Selv om vi vet hvilken verdensdel foreldrene kommer fra, mangler vi kjennskap til deres fødeland.

Tatt i betraktning at *Barn i Bergen* ikke gjennomførte sin datainnsamling på skolen, og at det var andre runde med datainnsamling, må svarprosenten sies å være bra. Men også her er det, i forhold til befolkningsgrunnlaget, en høyere andel etnisk norske barn som deltar. Når det gjelder nasjonal bakgrunn, er det en nokså jevn fordeling på land i tidligere Øst-Europa, Asia, Afrika og Latin-Amerika, men det er vanskelig å uttale seg om hvor representative barna er for sine respektive nasjonalgrupper, da det er såpass få deltakere fra hver gruppe.

Verken *Barn i Bergen* eller *Akershusundersøkelsen* hadde tilrettelagt for foreldre med innvandrerbakgrunn ved å oversette spørreskjemaene til deres morsmål. Vi antar at dette bidrar til at det er en skjevhet i utvalget i retning av flere deltakere blant familier som har vært lenge i Norge, som er godt integrert i det norske samfunnet, og blant familier der foreldrene har høy utdanning. Vi finner støtte for disse antakelsene når vi ser på utdanningsbakgrunnen til de foreldrene som deltar. Av Tabell 4 (se neste side) ser vi at i *Akerhusundersøkelsen* oppgir 36 % av innvandrerforeldrene at de har universitet eller høgskole som høyest fullførte utdanning. I *Barn i Bergen* oppgir 42 % av innvandrerforeldrene at de har høgskole- eller universitetsutdanning. Dersom vi sammenlikner dette med tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB), ser vi at vi har en overrepresentativitet av mødre med høy utdanning. Ifølge SSB har 17,4 % av innvandrerkvinner fra ikke-vestlige land høgskole- eller universitetsutdanning, mens tilsvarende prosentandel for innvandrerkvinner fra vestlige land er 35,2 (SSB, 2003).

Vi tolker dette slik at det blant innvandrerne er de mest motiverte, de som har størst overskudd og som deltar mest på storsamfunnets arenaer, som har deltatt i undersøkelsene. Det kan bidra til at forekomsten av psykiske plager blant barna er lavere enn hva tilfellet hadde vært dersom et mer representativt utvalg hadde deltatt i undersøkelsen.

UngKul er også en befolkningsbasert undersøkelse, men målgruppen er forskjellig fra de to andre undersøkelsene, i og med at vi ønsket at den etniske minoritetsbefolkningen skulle være overrepresentert. Deltakerne i Oslo representerer bydeler i de sydlige, nordøstlige og sentrale delene av byen, hvor innvandrerfamiliene utgjør en høy andel av befolkningen. På det tidspunktet da informasjonen som denne rapporten er basert på ble samlet inn, var det ingen skoler i de vestlige og nordlige områdene som var med i undersøkelsen. I Bergen har vi også valgt skoler fra bydeler med høy andel innvandrerfamilier. Dette vil sannsynligvis begrense representativiteten til de

Tabell 4. Mors utdanning basert på informasjon fra foreldrene. Tallene er oppgitt i prosent innenfor hver gruppe. *Akershusundersøkelsen og Barn i Bergen*.

	Akershus		Bergen	
	Minoritet	Majoritet	Minoritet	Majoritet
Barneskole	12	3	26	7
Ungdomsskole	14	9	21	19
Videregående	38	50	11	21
Universitet/Høgskole	36	38	42	54

etnisk norske barna som deltar. Skolene som bidrar i *UngKul* har gjort en stor innsats for å rekruttere familier til undersøkelsen, bl.a. ved å gi personlig informasjon til foreldre som kan ha problemer med å tilegne seg informasjonen i samtykkebrosjyrene. *UngKul* har også lagt forholdene til rette for at barn med ulike typer lærevansker skulle kunne delta i undersøkelsen. Vi tror at disse anstrengelsene har bidratt til at det er større variasjon i sosiale bakgrunnsforhold blant elevene med minoritetsbakgrunn i denne undersøkelsen, og

til at elevenes etniske bakgrunn gjenspeiler sammensetningen av etniske grupper i de bydelene som er representert.

Selv om det er svakheter ved de ulike undersøkelsene når det gjelder representativitet, er det verdt å peke på at de til sammen inkluderer barn med store variasjoner når det gjelder etnisitet, oppvekstmiljø og sosial og økonomisk bakgrunn.

4 Psykisk helse og psykiske plager

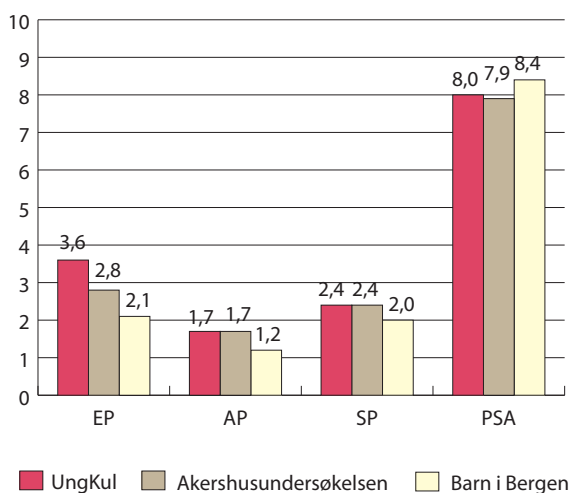
De tre undersøkelsene som ligger til grunn for denne rapporten har til felles at barna har gitt informasjon om sine styrker og vanskeligheter ved å besvare 25 spørsmål om psykisk helse. Svarene beskriver prososial adferd, emosjonelle problemer, adferdsproblemer, hyperaktivitet og sosiale problemer (5 spørsmål for hver symptomgruppe). Dette måleinstrumentet kalles *Strengths and Difficulties Questionnaire, SDQ* (Goodman m.fl., 1998; Goodman, 1999), og har blitt brukt i mange store studier av psykisk helse blant barn og unge både i Europa og USA. *SDQ* har også en versjon som foreldrene kan fylle ut på vegne av barnet sitt, og det har de gjort både i Bergen og Akershus. Med utgangspunkt i informantenes svar på de 5 spørsmålene innenfor hver symptomgruppe, regnes det ut en skåre fra 0 (lite symptomer) til 10 (mye symptomer) på hver av de 4 problemskalaene. Basert på skåren på de fire problemskalaene (emosjonelle problemer, adferdsproblemer, hyperaktivitet og sosiale problemer), kan vi beregne en totalskåre for psykiske plager som kan variere fra 0 (ingen plager) til 40 (mye plager). Har barnet en skåre på 17 eller mer totalt, 6 eller mer på emosjonelle problemer, 5 eller mer på adferdsproblemer eller 3 eller mer på sosiale problemer, må vi anta at symptomnivået er såpass høyt at det går ut over aktivitetene i hverdagen, og at barnet derfor kan være behandlingstrengende (www.sdqinfo.com). Når det gjelder prososial adferd, er dette et mestringsmål og indikator på sosial kompetanse, og ikke en psykiatrisk symptomskala. En lav skåre (5 eller mindre) angir manglende sosiale ferdigheter, mens en høy skåre betyr god sosial kompetanse. *SDQ* inkluderer også spørsmål om hvor belastende eventuelle problemer oppleves, og i hvor stor grad de går ut over barnets fungering i forhold til skole, familie og venner (såkalte impact-spørsmål). Det er påvist relativt store forskjeller i hvordan foreldre rapporterer om barns psykiske plager og den informasjonen barnet selv gir (Stevens m.fl., 2003). Denne rapporten baserer seg på svarene barna selv har gitt, bortsett fra for de yngste barna i Akershus, der vi bare har informasjon fra foreldrene.

På grunn av rapportens omfang, har vi valgt å utelukke resultater om hyperaktivitet og bare inkludere den normbrytende dimensjonen av adferdsproblemer. Men når vi refererer funn som gjelder total symptomskåre,

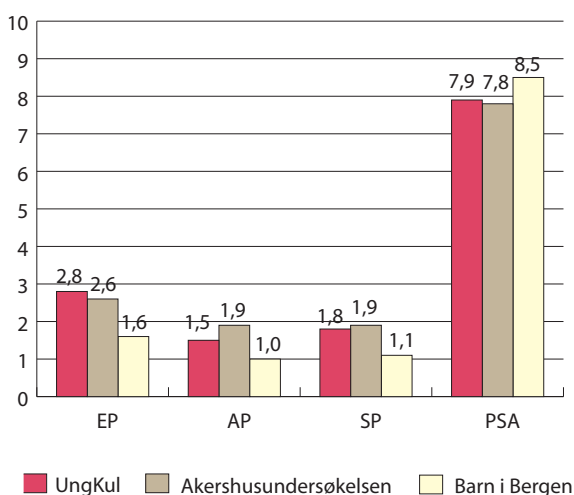
inkluderer disse også symptomer på hyperaktivitet. Vi antar at de ulike rammene omkring barnas besvarelse av spørreskjemaet (hjemmet, skolen med lærer, skolen med lærer og opplærte forskningsassistenter) i noen grad kan ha påvirket hvordan barna svarte. Vi vil likevel presentere resultater fra de ulike fylkene/kommunene separat, men ber leserne om å være varsomme med å trekke for bastante konklusjoner om størrelsen på forskjellene og likhetene i nivå i psykiske plager.

4.1 Forskjeller i psykisk helse og psykiske plager

Når vi sammenlikner resultatene fra de tre undersøkelsene, finner vi store forskjeller i psykisk helse mellom barna som deltar i *Barn i Bergen* på den ene siden og barna som deltar i *Akershusundersøkelsen* og *UngKul* på den andre. Men når det gjelder emosjonelle problemer, oppgir barna i *UngKul* høyere symptomnivå enn barna i begge de andre undersøkelsene. Av Figur 2 og 3 (se neste side) går det fram at forskjellene først og fremst gjelder for barn med etnisk minoritetsbakgrunn, som i *UngKul* har en gjennomsnittsskåre på 3,6, i *Akershus* 2,8 og i *Barn i Bergen* 2,1. Blant de etnisk norske er de tilsvarende tallene 2,8, 2,6 og 1,6. Ellers har både barn med etnisk minoritets- og majoritetsbakgrunn i Bergen mindre adferdsproblemer, mindre sosiale problemer og mer sosial kompetanse (prososial adferd) enn deltakerne både i Akershus og Oslo (Figur 2 og 3).

Figur 2. Barn med etnisk minoritetsbakgrunn. Gjennomsnitt i selvrapperte psykiske plager i de tre undersøkelsene.
 EP: Emosjonelle problemer; AP: Adferdsproblemer; SP: Sosiale problemer; PSA: prososial adferd.

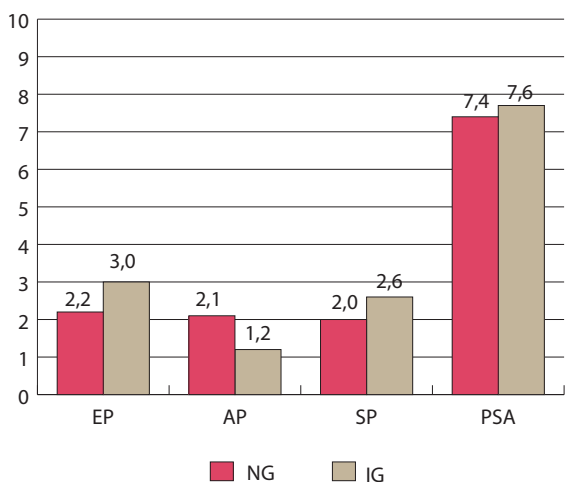
Figur 3. Etnisk norske barn. Gjennomsnitt i selvrapperte psykiske plager i de tre undersøkelsene.
 EP: Emosjonelle problemer; AP: Adferdsproblemer; SP: Sosiale problemer; PSA: prososial adferd.

Det er ikke forskjell i totalskåren av psykiske problemer eller noen av de individuelle symptomgruppene mellom barn i innvandrerfamilier som er født i utlandet (første generasjon) og de som er født i Norge (andre generasjon). Dette gjelder både for guttene og for jentene. Resultatene fra *UngKul* viser at det er noen skoler hvor elevene samlet sett har betydelig mer psykiske problemer enn på de fleste andre skolene. Men det er større forskjeller i psykiske problemer mellom elever innenfor hver enkelt skole enn det er mellom skolene.

4.2 Sosial kompetanse og sosiale problemer

Sosial kompetanse er kanskje den viktigste mestingsressursen barnet har. Barn som har god sosial kompetanse får lettere venner, utløser mer sosial støtte fra omgivelsene, har mer norsk kulturkompetanse og mestrer utfordringer og problemer bedre enn barn med mangelfull sosial kompetanse. *SDQs* skala for prososial adferd er et mål på sosial kompetanse. Barna i våre undersøkelser har god sosial kompetanse; i gjennomsnitt får de en skåre på 8,0. Det er et like høyt nivå av prososial atferd blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn og etnisk norske barn, både blant guttene og jentene. Blant de yngste barna i Akershus rapporterer derimot etnisk norske foreldre at barna deres har noe bedre sosial kompetanse (8,3) enn barna i innvandrerfamiliene (7,9). Jentene – både med innvandrerbakgrunn og etnisk norske jenter – oppgir betydelig bedre sosial kompetanse enn guttene (se Figur 4 og 5 på neste side).

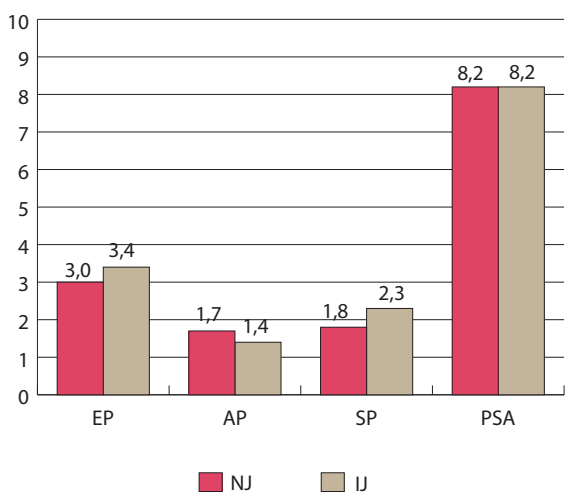
Mens prososial adferd henger sammen med andre positive indikatorer på psykologisk tilpasning, kan sosiale problemer eller problemer i forhold til jevnaldningsgruppen gjøre mange barn ulykkelige, for eksempel ved at de kommer i konflikter med jevnaldringene eller at de blir ensomme. Lærerne legger ned mye arbeid i å fremme elevenes sosiale ferdigheter, og bidrar til at vennskap oppstår og vedvarer. Når barn har problemer i forhold til vennene sine, kan det henge sammen med deres personlige egenskaper. Barn som er veldig sjenerte eller har lite sosial kompetanse kan ha større problemer med å omgås jevnaldrende enn barn som er aktive og utadvendte. På den andre siden kan problemer i forhold til venner også skyldes forhold i miljøet, slik som at barna blir utsatt for mobbing eller utestengt fra sosiale sammenhenger. I flerkulturelle miljøer kan kulturelle forskjeller skape avstand mellom barn. Mangelfull kompetanse når det gjelder kommunikasjon og samhandling innenfor den etniske majoritetskulturen (norsk kulturkompetanse), kan vanskeliggjøre vennerelasjoner på tvers av etniske grupper. Som det framgår av Figur 4 og 5, oppgir barn med innvandrerbakgrunn i våre undersøkelser at de har betydelig mer sosiale problemer enn sine etnisk norske jevnaldrende. Mens gjennomsnittet blant barn med innvandrerbakgrunn er 2,4, er det tilsvarende for etnisk norske 1,9.

Figur 4. Gutter. Gjennomsnitt i psykiske plager. Totalt for Akershusundersøkelsen, Barn i Bergen og UngKul.

EP: Emosjonelle problemer; AP: Adferdsproblemer; SP: Sosiale problemer; PSA: prososial adferd.

NG: Etnisk norske gutter; IG: innvandrere gutter.

Figur 5. Jenter. Gjennomsnitt i psykiske plager.

Samlet for Akershusundersøkelsen, Barn i Bergen og UngKul.

EP: Emosjonelle problemer; AP: Adferdsproblemer; SP: Sosiale problemer; PSA: prososial adferd.

NJ: Etnisk norske jenter; IJ: innvandrere jenter.

Som det framgår av Figur 4 og 5, er forskjellene betydelige både blant guttene (2,0 i gjennomsnitt blant etnisk norske og 2,6 blant gutter med innvandrerbakgrunn) og blant jentene (1,8 blant etnisk norske og 2,3 blant jenter med innvandrerbakgrunn).

Av Figur 6 og 7 (se neste side) kan vi se at det også blant de minste barna er større sosiale problemer blant barn i innvandrerfamilier (gjennomsnitt 2,4 for guttene og 2,0 for jentene) enn blant de etnisk norske

(gjennomsnitt 1,1 for guttene og 1,0 for jentene), ifølge foreldrene deres.

Selv om det kan se ut til at de yngre barna har mindre sosiale problemer enn de eldre når vi sammenlikner Figur 4 og 5 med Figur 6 og 7, kan vi likevel ikke sammenlikne disse resultatene, i og med at de baserer seg på informasjon fra forskjellige kilder (barn, foreldre).

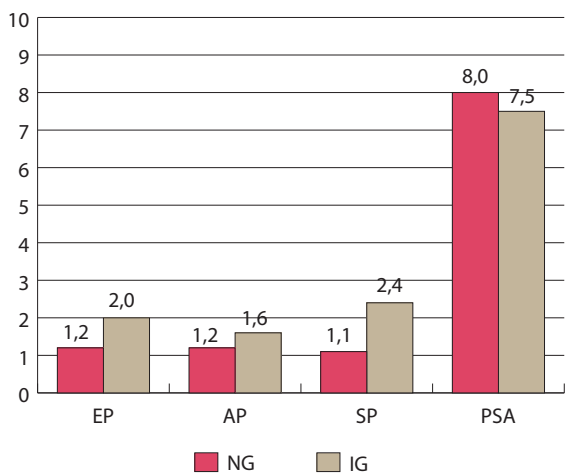
4.3 Adferdsproblemer og emosjonelle problemer

Adferdsproblemer er en samlebetegnelse på utagerende normbrytende adferd, som for eksempel ulydighet, opposisjonell oppførsel, aggresjon, lyving og stjeling. Dette er de vanligste vanskene blant barna, særlig guttene, før de når tenårene. Adferdsproblemer som oppstår tidlig, forsterkes gjerne gjennom ungdomsårene, og kan i de verste tilfellene ende med rusavhengighet, vold og kriminalitet. Omkostningene for nærmiljøet og samfunnet er svært store. Adferdsproblemer kan være vanskelig å sammenlikne på tvers av kulturer fordi normene for hva som er rett og galt kan variere, og det kan være veldig ulike toleransegrenser for barns utagerende adferd (Crinjen m.fl., 1997). Etnisk norske foreldre tolererer generelt mer ulydighet fra barna sine enn det som vanligvis er tilfellet blant foreldre i kollektivistiske kulturer. Resultatene fra første runde av *Barn i Bergen* viser dessuten at etnisk norske foreldre rapporterer mindre symptomer på adferdsproblemer enn foreldre i Storbritannia gjør, men også at forekomsten av alvorlige adferdsproblemer er lavere i Norge enn i Storbritannia (Heiervang m.fl., 2008).

Det er et relativt lavt symptomnivå når det gjelder adferdsproblemer blant barna i undersøkelsene som er inkludert i denne rapporten. Som i andre studier, oppgir guttene mer adferdsproblemer enn jentene. Det er imidlertid ingen forskjeller mellom barn med etnisk minoritetsbakgrunn og barn i etnisk norske familier når vi ser på resultatene fra alle barna samlet. Men undersøker vi symptomnivået hos guttene og jentene hver for seg, finner vi at det ikke er forskjeller i adferdsproblemer blant guttene. Blant jentene derimot, rapporterer barn med innvandrerbakgrunn mindre adferdsproblemer enn de etnisk norske (henholdsvis 1,4 og 1,7 i gjennomsnitt, se Figur 5). Det må igjen understrekes at symptomnivået når det gjelder adferdsproblemer er veldig lavt både blant gutter og jenter.

Blant de yngste barna, rapporterer derimot foreldre med innvandrerbakgrunn mer adferdsproblemer, både

for guttene og jentene, enn det de etnisk norske foreldrene gjør (henholdsvis 1,6 mot 1,2 i gjennomsnitt). I en studie av adferdsproblemer blant barn med tyrkisk og nederlandsk opprinnelse gjennomført i Nederland, ble det benyttet både spørreskjema til mødrene og klinisk observasjon av barna. De tyrkiske mødrene rapporterte betraktelig mer symptomer på adferdsproblemer hos barna sine enn det de nederlandske mødrene gjorde. Psykologene som observerte barna fant imidlertid ikke forskjeller i adferdsproblemer mellom barna i de to gruppene (Yaman m.fl, 2008). De tyrkiske mødrene hadde mindre toleranse for ulydighet og uro hos barna sine enn de nederlandske. Vi kan ikke utelukke at det samme er forklaringen på de forskjellene vi finner blant mødrene i *Akershusundersøkelsen*. Vi har derfor behov for undersøkelser som også inkluderer klinisk observasjon eller intervju for å supplere både foreldrenes informasjon og barnas rapportering om egne adferdsproblemer.

Figur 6. Gutter i 3. og 4. klasse. Gjennomsnitt i psykiske plager. Foreldrerapport.

Akershusundersøkelsen.

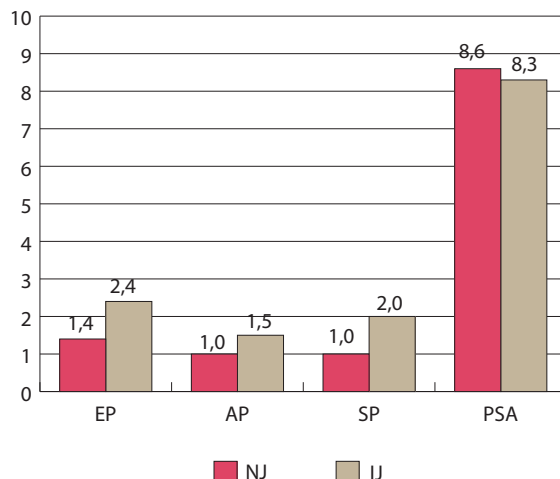
EP: Emosjonelle problemer; AP: Adferdsproblemer;

SP: Sosiale problemer; PSA: prososial adferd.

NG: Etnisk norske gutter; IG: Innvandrer gutter

Emosjonelle problemer er en samlebetegnelse på symptomer knyttet til angst og depresjon. Angst er særlig vanlig i barneårene, mens depresjon øker i forekomst når barna begynner å nærme seg puberteten og gjennom ungdomsårene. Dette gjelder spesielt for jenter. Resultatene fra *Barn i Bergen* viste at det var tre ganger så mange jenter som hadde emosjonelle problemer da de var 11–13 år sammenliknet med da de var 9–11 (www.unifobhelseuib.no).

Samlet viser resultatene fra de tre undersøkelsene at barna i gjennomsnitt har mer symptomer på emosjonelle plager enn på andre typer plager (Figur 4 og 5).

Figur 7. Jenter i 3. og 4. klasse. Gjennomsnitt i psykiske plager. Foreldrerapport. *Akershusundersøkelsen.*

EP: Emosjonelle problemer; AP: Adferdsproblemer; SP:

Sosiale problemer; PSA: prososial adferd.

NJ: Etnisk norske jenter; IJ: Innvandrer jenter

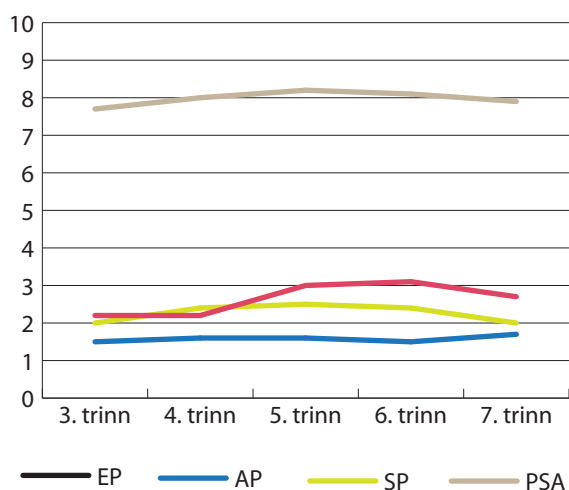
Det er betydelige forskjeller mellom barn med etnisk minoritetsbakgrunn sammenliknet med etnisk norske, både i *Akershusundersøkelsen*, *Barn i Bergen* og *UngKul*. Dette er tilfellet både for gutter og jenter. Jenter med innvandrerbakgrunn i Oslo rapporterer mest emosjonelle problemer, mens etnisk norske gutter i Bergen rapporterer minst emosjonelle problemer. Et oppsiktsvekkende funn er at mens resultatene viser tradisjonelle kjønnsforskjeller blant de etnisk norske barna ved at jentene oppgir mer problemer enn guttene (3,0 mot 2,2), fant vi ikke tilsvarende forskjeller blant barna i innvandrerfamiliene (3,4 mot 3,0).

4.4 Utvikling i psykiske plager gjennom barneskolen

Det skjer store utviklingsmessige forandringer blant barn gjennom barneskolen, både kognitivt, emosjonelt og sosialt. Figur 8 og 9 (se neste side) illustrerer stabilitet og endring i psykiske plager fra 3. til 7. klasse blant barn i innvandrerfamilier og etnisk norske barn.

Mødrene rapporterte ikke noe særlig endringer i verken emosjonelle problemer, adferdsproblemer, sosiale problemer eller prososial atferd fra 3. til 4. klasse (Figur 8 og 9).

Blant barn med minoritetsbakgrunn skjer det en økning i emosjonelle problemer når barna selv rapporterer om symptomene sine. Det skjer ikke endringer fra småskolen til mellomtrinnet på de andre symptomskalaene eller i prososial adferd.

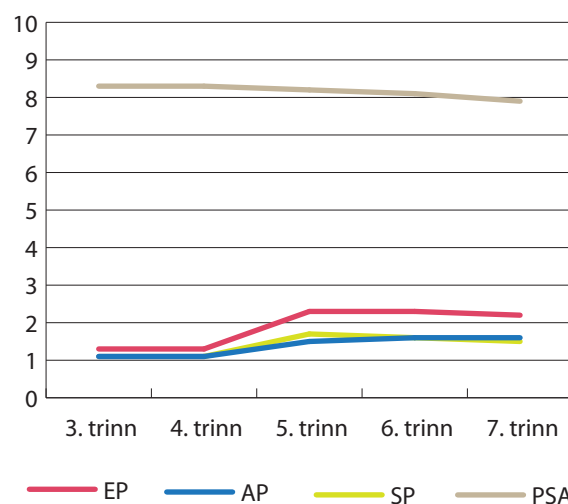

Figur 8. Elever med etnisk minoritetsbakgrunn. Utvikling i psykiske plager gjennom barneskolen.

Blant de etnisk norske barna er det heller ingen endringer i prososial adferd gjennom barneskolen. Derimot er det en økning i alle symptomskårene når barna selv rapporterer, mellom 4. og 5. trinn, mest markant når det gjelder emosjonelle problemer (Figur 9).

4.5 Forekomst av psykiske plager

Vi har hittil kun presentert funn av psykiske problemer som forskjeller i nivå, det vil si forskjeller i gjennomsnitt av psykiske plager i de ulike gruppene: gutter med etnisk majoritets- og minoritetsbakgrunn og jenter med etnisk majoritets- og minoritetsbakgrunn. En

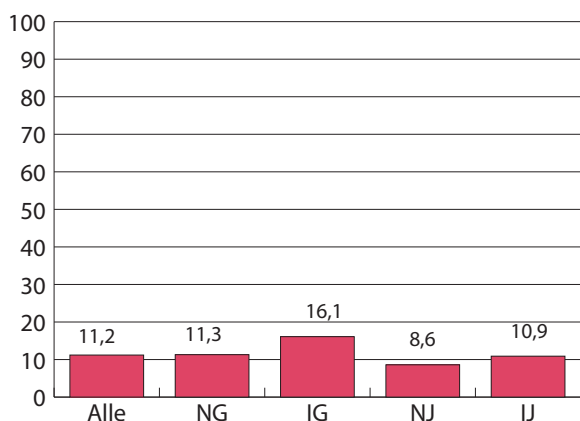

Figur 9. Etnisk norske elever. Utvikling i psykiske plager gjennom barneskolen.

annen måte å beskrive resultatene på, er i form av forekomststall. Det vil si hvor stor andel i hver gruppe som har såpass mye psykiske plager at vi antar det går ut over aktivitetene deres i hverdagen, og at de kan være behandlingstrengende. De blir gjerne omtalt som en høyrisikogruppe, fordi sjansene for at de vil bli diagnostisert med en psykiatrisk lidelse er vesentlig høyere enn for gruppen som har en skåre under den kliniske grenseverdien. Vi har benyttet de engelske normene, for den aktuelle aldersgruppen som ble referert innledningsvis, for å skille mellom de som har mye problemer på den ene siden, og de som har lite problemer eller er i gråsonen på den andre (www.sdqinfo.com).

Figur 10 viser andelen barn i 5.–7. klasse som har en total symptomskåre over den kliniske grenseverdien, det vil si 17 eller høyere i gjennomsnitt. Ser vi alle barna under ett, finner vi at 11,2 % har et symptomnivå over grenseverdien. Det er ikke forskjeller mellom etnisk norske (11,1 %) og barn i innvandrerfamilier (12,3 %). Studerer vi derimot guttene og jentene hver for seg, ser vi at det er én gruppe som skiller seg ut ved at de har en vesentlig høyere forekomst av psykiske plager enn de andre, nemlig guttene med innvandrerbakgrunn. Blant dem er det 16,1 % som er i høyrisikogruppen og kan være behandlingstrengende. Dette er en vesentlig høyere forekomst enn det vi finner blant de etnisk norske guttene, hvor 11,3 % rapporterer et symptomnivå over klinisk grenseverdi. Forskjellene i forekomst av psykiske plager blant jentene, hvor 8,6 % av de etnisk norske og 10,9 % av jenter med innvandrerbakgrunn har en totalskåre over grenseverdien, er derimot ubetydelige. Det er også verdt å legge merke til at mens det blant de etnisk norske barna er like stor andel gutter og jenter i høyrisikogruppen, så er kjønnsforskjellen blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn betydelig.

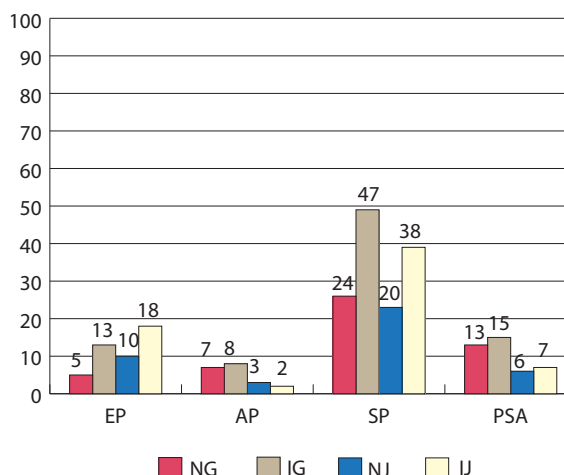

Figur 10. Prosentandel som har total symptomskåre over klinisk grenseverdi blant elever i 5.–7. klasse. NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

I Figur 11 viser vi forekomsttall for de ulike symptomgruppene; emosjonelle problemer, adferdsproblemer og sosiale problemer, i tillegg til prososial adferd. Resultatene viser de samme variasjonene mellom barn med majoritets- og minoritetsbakgrunn i andelen barn i høyrisikogruppene som vi fant i "gjennomsnittlig" nivå av plager. Når det gjelder emosjonelle og sosiale problemer, er det betydelige forskjeller mellom etnisk norske barn og barn i innvandrerfamilier. Figuren viser at 5 % av etnisk norske gutter og 13 % av innvandrer-guttene har et symptomnivå på emosjonelle problemer over den kliniske grenseverdien. Blant jentene er forekomsten henholdsvis 10 % og 18 %. Forekomsttallene er

betraktelig lavere når det gjelder adferdsproblemer, og her er det ingen forskjeller basert på etnisk bakgrunn. Derimot rapporterer alle barna i denne undersøkelsen en meget høy forekomst av sosiale problemer, i særdeleshet gutter og jenter med innvandrerbakgrunn; henholdsvis 47 % og 38 % er i høyrisikogruppen.

Mens det ikke var forskjeller mellom jenter og gutter med innvandrerbakgrunn i gjennomsnittlig symptomskåre på emosjonelle problemer, er kjønnsforskjellene i forekomst av emosjonelle problemer betydelige både blant etnisk norske barn og blant barn i innvandrerfamilier (Figur 11).

Figur 11. Forekomst av psykiske problemer i %. Elever i 5., 6. og 7. klasse.

EP: Emosjonelle problemer; AP: Adferdsproblemer; SP: sosiale problemer; PSA: prososial adferd. NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

4.6 Oppsummering

Det er betydelige forskjeller i nivå av selvrapporterte psykiske plager mellom barna som deltok i *Barn i Bergen* på den ene siden, og barna som var med i *Akershusundersøkelsen* og *UngKul* på den andre. *Barn i Bergen* hadde mindre plager enn deltakerne i de to andre studiene.

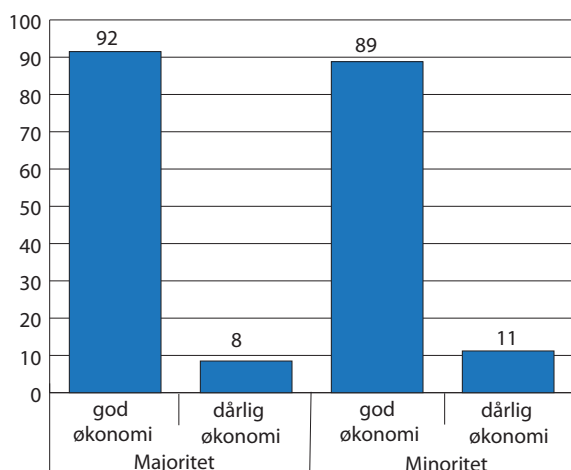
Det er ikke forskjell mellom etnisk norske barn og barn i innvandrerfamilier i den samlede forekomsten av psykiske plager. Men når vi skiller på kjønn, viser resultatene at forskjellene blant guttene er betydelige, mens forekomsten blant jentene er den samme. Forskjellen i totalskåren skyldes først og fremst at gutter med innvandrerbakgrunn rapporterer mer emosjonelle og sosiale problemer enn etnisk norske gutter.

5 Risiko og beskyttelsesfaktorer i barnas oppvekstmiljø

Vi skal i det følgende gjengi hvordan barna opplever sider ved hverdagen sin, med fokus på faktorer i miljøet som har betydning for deres trivsel, mestring og livskvalitet. Det er for det meste informasjon om risiko- og beskyttelsesfaktorer relatert til generelle utviklingsoppgaver vi vil konsentrere oss om, slike som alle barn må løse i forhold til familie, venner og skole. Det blir i denne rapporten lagt mindre vekt på de spesifikke sidene ved akkulturasjonsprosessen. Vi vil likevel gi noen eksempler på kulturelle forskjeller i barnas hjemmemiljø som er av betydning for deres psykologiske utvikling og tilpasning.

5.1 Familien

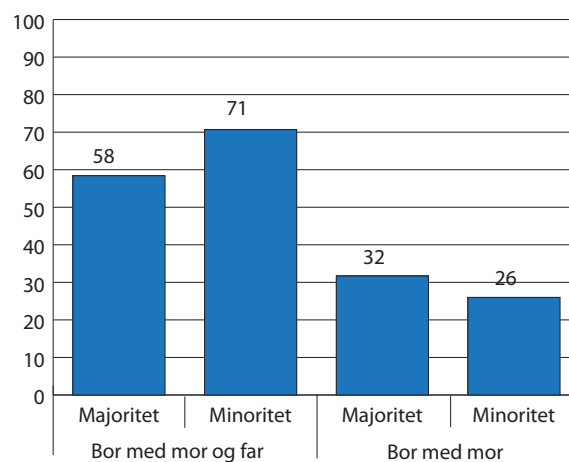
Foreldrenes inntekt og utdanning er viktige markører for samhandlingen i familien og psykisk helse. Ifølge en rapport gitt ut av Rådet for psykisk helse (2007) har deler av innvandrerbefolkningen høy arbeidsledighet, er fattige og har lavstatusjobber som mange av dem er overkvalifisert til. Et stort antall av disse familiene har også dårligere boforhold og mindre plass enn andre. Til tross for statistikk som vitner om store inntektsforskjeller mellom innvandrere og etnisk norske, er det liten forskjell mellom barna deres når det gjelder hvordan de oppfatter økonomien i familien (Figur 12). Det er også ubetydelige forskjeller når vi deler innvandrerne inn etter hvilke deler av verden de kommer fra.

Figur 12. Prosentandel som oppfatter økonomien til familien sin som god versus dårlig. *Akershusundersøkelsen, Barn i Bergen og UngKul.*

Figuren viser at det store flertallet av barna totalt – rundt 85 % - oppfatter økonomien sin som god, til tross for at det er store variasjoner mellom familiene i utdanning og inntekt. Det er flere etnisk norske barn enn barn med innvandrerbakgrunn, som oppfatter familiens økonomi som god.

Når det gjelder familiestruktur, er det derimot forskjeller mellom barn i etnisk norske familier og i innvandrerfamilier (Figur 13). Av barna i innvandrerfamilier er det 71 % som oppgir at de bor sammen med både mor og far, i forhold til 58 % av barna i etnisk norske familier. Av Figur 13 kan vi også se at betydelig færre barn i innvandrerfamilier sammenliknet med etnisk norske oppgir at de bare bor sammen med mor (26 % vs. 32 %). Bakgrunnen for dette er antakeligvis at skilsmisseraten er mye lavere i deler av innvandrerbefolkningen enn blant etnisk norske.

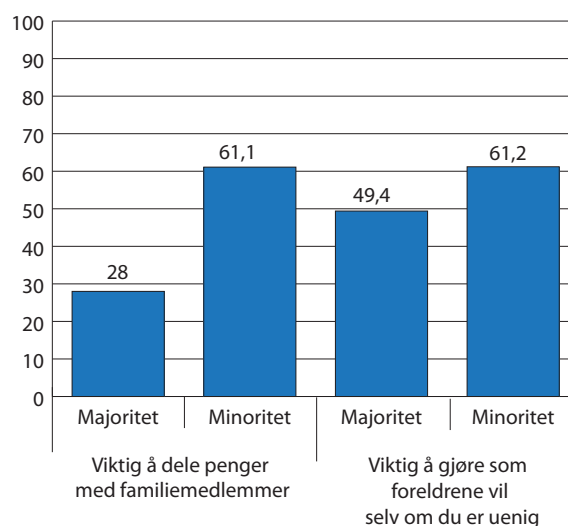
Figur 13. Prosentandel som a) bor sammen med både mor og far og som b) bare bor sammen med mor. *Akershusundersøkelsen, Barn i Bergen og UngKul.*

5.1.1 Forskjeller i foreldrenes verdier

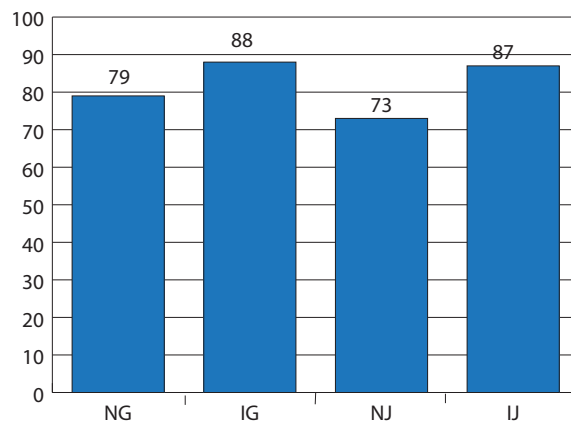
Det er ikke bare familiens økonomi og struktur som er vesentlige komponenter i barnas oppvekstmiljø. De kulturelle verdiene som styrer foreldrenes måte å oppdra barna sine på er også av vesentlig betydning for barnets psykologiske utvikling (Kagitcibasi, 2007). Det finnes grunnleggende verdier som er universelle, men sammensetningen varierer mellom nasjoner og mellom personer. Nasjoner blir gjerne kategorisert etter betydningen av kollektivistiske versus individualistiske verdier i samfunnet. Selv om det er store variasjoner innad i hvert enkelt land, har gjerne skillet blitt satt mellom vestlige og ikke-vestlige land. På individnivå gjenspeiles kollektivistiske verdier seg blant annet i gjensidig avhengighet og harmoni i mellommenneskelige relasjoner, hierarkisk familiestruktur, at gruppens behov går foran individets, sterke avgrensninger mellom de som hører til samme familie/gruppe (inngruppe) og de som ikke gjør det (utgruppe) og differensierte kjønnsroller. Individualistiske verdier gjenspeiles blant annet i betydningen av individets uavhengighet og selvstendighet, valgfrihet, selvhevdelse og egalitære kjønnsroller. For å lære barn å innordne seg etter andres behov og forstå gruppe-medlemmenes gjensidige avhengighet, vil en varm og støttende oppdragelse gå hånd i hånd med tydelig grensesetting og kontrollerende oppdragelsesformer. Foreldre som prioriterer uavhengighet og selvhevdelse, vil kombinere en varm og støttende oppdragelse med mindre kontroll og grenser. Kagitcibasi (2007) har vist at selv om det skjer betydelige endringer i menneskers verdier som følge av migrasjon, særlig fra rurale til urbane samfunn, blir kollektivistiske familieverdier opprettholdt og ivaretatt. Dette betyr at forskjeller i slike kulturelle verdier burde gjenspeile seg i barnas holdninger til samspillet mellom familiemedlemmene, både blant etnisk norske barn og barn som vokser opp i innvandrerfamilier.

Vi finner blant deltakerne i *Ungkul* at en høyere andel av barn med innvandrerbakgrunn enn blant de etnisk norske rapporterer at kollektivistiske familieverdier er viktige for dem. På spørsmål om det er viktig å dele penger med familiemedlemmer, svarer så mye som 61 % av innvandrerbarna at det er veldig viktig, mens 28 % av de etnisk norske svarer det samme. På spørsmål om det er viktig å gjøre som foreldrene vil, selv om man er uenig, ser vi samme tendens. Blant barn med innvandrerbakgrunn svarer 61 % at dette er veldig viktig, mens dette gjelder for 49 % av de etnisk norske barna (Figur 14).

Figur 14. Prosentandel som er enige i påstandene om kollektivistiske familieverdier. *Ungkul*.

I *Barn i Bergen* kommer forskjellene i kollektivistiske familieverdier fram i barnas svar på spørsmålet "Jeg gjør alt jeg kan for ikke å skuffe foreldrene mine". Blant guttene oppgir 79 % av de etnisk norske og 88 % i innvandrerfamiliene at de er enige. Blant jentene er det 73 % av de etnisk norske og 87 % av barn med etnisk minoritetsbakgrunn som er enige i at de gjør alt de kan for ikke å skuffe foreldrene sine (Se Figur 15).

Figur 15. Prosentandel som er enige i at de gjør alt de kan for ikke å skuffe foreldrene sine. *Barn i Bergen*. NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

Tabell 5. Prosentandel som er enige i kollektivistiske familieverdier. *UngKul*.

	Majoritet	Minoritet
Viktig å tilfredsstille familiens behov	43	57
Viktig å unngå konflikter i familien	47	65
Viktig å sette familiens behov foran sine egne	39	61
Viktig å dele ting med familiemedlemmer	41	57
Viktig å leve opp til familiens forventninger	42	56

Tabell 5 illustrerer ytterligere forskjellene mellom etnisk norske og barn med innvandrerbakgrunn når det gjelder hvor stor betydning kollektivistiske familieverdier har for dem.

Foreldre kan også ha forskjellige oppfatninger av verdien av å lykkes og gjøre det bra. Deres syn kommer gjerne til uttrykk gjennom deres prestasjonsverdier. For mange innvandrerforeldre er kanskje den store drømmen det å skape en god framtid for barna sine gjennom utdannelse. Etnisk norske foreldre, som selv ofte er vokst opp med velferdsstaten og kanskje tar denne som en selvfølge, legger i større grad vekt på verdien av sosiale ferdigheter og vennskap. "Det er ikke så farlig hvordan det går på skolen, bare barna har det godt og har mange venner", er et standpunkt som ofte går igjen når etnisk norske foreldre diskuterer barneoppdragelse.

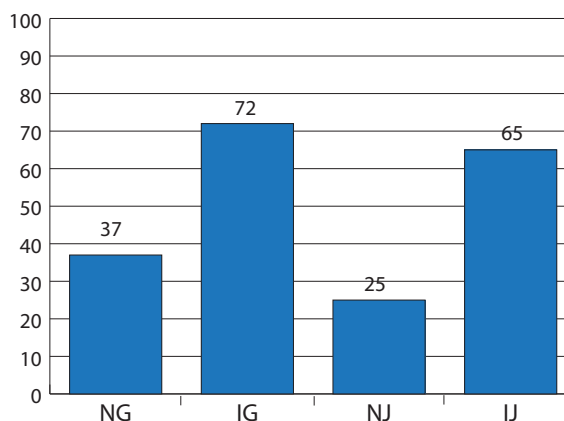
Blant barna som deltar i *UngKul* finner vi forskjeller i hvordan barna oppfatter foreldrene sine i forhold til deres prestasjoner og suksess. Barn med etnisk minoritetsbakgrunn oppfatter i mye større grad enn etnisk norske barn at foreldrene deres verdsetter og fremmer

Tabell 6. Prosentandel som er enige i påstandene om foreldrenes prestasjonsverdier. *UngKul*.

	Majoritet	Minoritet
Mine foreldre mener at å gjøre det bra på skolen er noe av det viktigste som finnes	30	61
Mine foreldre vil at jeg skal jobbe hardt med alt jeg gjør	32	58
Mine foreldre spør meg ofte om skolearbeidet	34	56

prestasjoner. Av tabell 6 går det fram at dobbelt så mange barn (61 %) i innvandrerfamiliene er enige i at "foreldrene mener at å gjøre det bra på skolen er noe av det viktigste som finnes", i motsetning til 30 % av de etnisk norske barna. Likeledes er 58 % av barn med innvandrerbakgrunn enige i at foreldrene "vil at jeg skal jobbe hardt med alt jeg gjør", mens 32 % av barna med etnisk majoritetsbakgrunn hevder det samme.

I *Barn i Bergen* ser vi forskjellene i slike prestasjonsverdier i enda sterkere grad, reflektert i barnas oppfatning av foreldrenes forventninger til hvor flinke de skal være. Blant guttene oppgir 37 % av de etnisk norske mot 72 % av elevene med innvandrerbakgrunn at de er enige i påstanden "foreldrene mine forventer at jeg skal være best". Blant jentene er det henholdsvis 25 og 65 % som er enige (Figur 16). Svarene på dette spørsmålet viser veldig tydelig forskjellene i foreldrenes forventninger til barna. Relativt få etnisk norske foreldre signaliserer til barna sine at de synes det er verdifullt å være best, mens foreldre i innvandrerfamilier i betydelig større grad understreker slike verdier overfor barna sine.

Figur 16. Prosentandel som er enig i at foreldrene forventer at de skal være best. *Barn i Bergen og UngKul*. NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

5.1.2 Barna oppfatter foreldrene sine som varme og støttende

Selv om det er betydelige verdiforskjeller bak foreldrenes oppdragelse, er det ikke forskjeller mellom barna når det gjelder i hvor stor grad de oppfatter foreldrene som varme og støttende. Støtte fra foreldre er en av de mest betydningsfulle ressurser i forhold til barns tilpasning og psykiske helse, og heldigvis vokser de aller fleste barna opp i et hjem med støttende foreldre. Av Tabell 7 framgår det at 90 % av både etnisk norske og barn med innvandrerbakgrunn føler at foreldrene er stolte av dem når de får til ting.

Tabell 7. Prosentandel som er enig i påstandene om foreldrene. *UngKul*

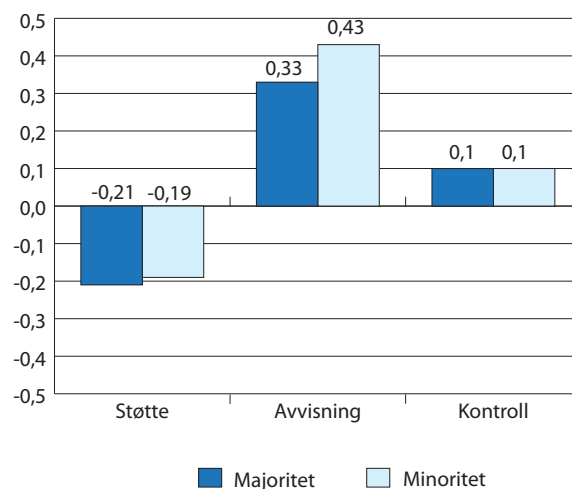
	Majoritet	Minoritet
Jeg føler at foreldrene mine er stolte av meg når jeg får til ting jeg holder på med	90	90
Det hender at foreldrene mine straffer meg mer enn jeg fortjener	5	5
Mine foreldre passer mer på meg og er reddere for meg enn andre foreldre er for sine barn	34	72

Det er heller ikke forskjeller i andelen barn som rapporterer at deres foreldre er avvisende og straffende. Tabell 7 viser at kun 5 % av de spurte synes at foreldrene utøver unødvendig straffende oppdragsformer. Selv om dette tallet er lavt, ønsker vi at det skal minimaliseres. Avvisende og straffende oppdragsformer er forbundet med dårlig familiefungering generelt, ofte med psykiske plager og store belastninger blant foreldrene, og er en viktig årsak til mistilpasning og psykiske problemer også blant barn (Perris et al., 1989).

Det er derimot flere barn i innvandrerfamiliene som opplever foreldrene sine som kontrollerende enn hva som er tilfellet blant barna i etnisk norske familier. En større andel av barn med innvandrerbakgrunn enn av de etnisk norske svarer at foreldrene deres passer mer på dem, er reddere for dem og advarer dem oftere mot farer enn andres foreldre gjør. For eksempel når de skal kommentere påstanden "Mine foreldre passer mer på meg og er reddere for meg enn andre foreldre er for sine barn" svarer bare 34 % av de etnisk norske barna at de er enige, mens så mye som 72 % av barn med innvandrerbakgrunn oppgir at de opplever at foreldrene passer mer på dem enn andre foreldre (Tabell 7). Disse resultatene er i overensstemmelse med tidligere

funn som viser en mer grensesettende og kontrollerende foreldrepraksis i kollektivistiske kulturer (Kagitcibasi, 2007).

I overensstemmelse med annen forskning, finner vi en sammenheng mellom barnas oppfatning av foreldrenes oppdragerstil og psykiske plager. Jo mer varme og støttende barna opplever at foreldrene er, desto mindre psykiske plager har de. Og jo mer avvisende barna opplever foreldrene sine, desto mer psykiske plager har de. Det er imidlertid ikke noen betydelig sammenheng mellom kontrollerende foreldrestil og psykiske plager (Figur 17).

Figur 17. Sammenheng mellom varm og støttende/avvisende/kontrollerende foreldrestil og total symptomskåre. *UngKul*

5.1.3 Belastninger i familien: Mer krangler og konflikter i etnisk norske familier

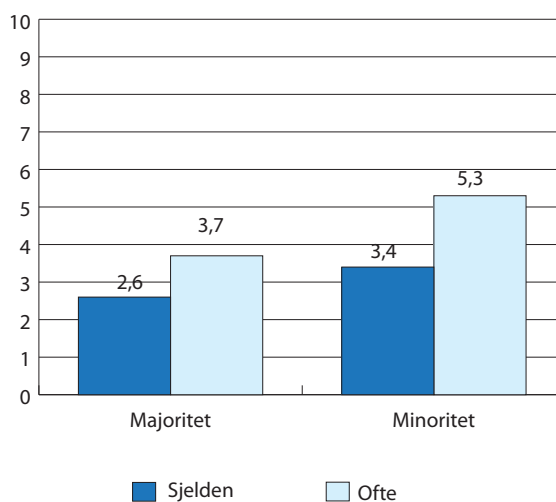
Vi finner få forskjeller mellom barn av innvandrere og etnisk norske når det gjelder barnas oppfatning av langvarige belastninger i familien. For eksempel oppgir mer enn 90 % i begge gruppene at de aldri har bekymret seg fordi noen i familien bruker for mye alkohol. At barn i innvandrerfamilier i større grad enn i etnisk norske familier forventes å bidra i hjemmet, ser vi av at flere barn med innvandrerbakgrunn rapporterer at de ofte har hatt for mye ansvar hjemme (for småsøsken, husarbeid eller liknende). Dette gjelder for 13 % i forhold til 9 % av etnisk norske barn. På den andre siden sier en større andel av de etnisk norske barna at de ofte hører foreldrene krangle. Heldigvis er tallene her lave, henholdsvis 7 % blant etnisk norske og 3 % blant innvandrerbarna. Det er også en liten, men betydelig forskjell mellom barna når det gjelder bekymringer for foreldrenes velvære. Blant barna i innvandrerfamilier oppgir 10 % at de bekymrer seg

for foreldrene sine, mot 5 % av de etnisk norske barna. Den største forskjellen i belastninger i familien finner vi når det gjelder krangler eller konflikter med mor og far. Blant barn med innvandrerbakgrunn sier 21 % at de ofte krangler med foreldrene, mens dette gjelder for 44 % av de etnisk norske barna (Tabell 8). Dette gjenspeiler antakelig foreldrenes forskjellige verdier når det gjelder innordning etter andre, og harmoni i relasjonene.

Tabell 8. Prosentandel som ofte opplever belastninger i familien. *UngKul*

	Majoritet	Minoritet
Jeg har for mye ansvar hjemme (for småsøsken, husarbeid eller liknende)	9	13
Jeg hører at foreldrene mine krangler	7	3
Krangler eller konflikter med mor eller far	44	21
Bekymringer fordi noen i familien er lei seg eller oppgitt	5	10

Dette resultatet strider imot antakelsene om at det er større generasjonsmotsetninger i innvandrerfamilier enn i andre familier på grunn av konflikter knyttet til endringer i barnets oppførsel og væremåte i retning av majoritetssamfunnet. Dersom det er slike uoverensstemmelser, synes det ikke som om de blir eksponert gjennom åpne konflikter mellom foreldre og barn. Barn som opplever belastninger i forhold til foreldrene sine, har mer psykiske plager enn de som ikke er utsatt for slike. Dette ser vi eksempel på i Figur 18 som viser at barn med minoritetsbakgrunn som ofte hører foreldrene sine krangle, har en gjennomsnittsskåre på emosjonelle problemer på 5.3, altså like under den kliniske grenseverdien. Barn som sjelden overhører krangling mellom foreldrene sine har betydelig mindre emosjonelle plager, med et gjennomsnitt på 3.4. Blant de etnisk norske barna er de tilsvarende tallene 3.7 og 2.6.

Figur 18. Gjennomsnitt i emosjonelle problemer blant barn som sjelden og ofte hører foreldrene sine krangle. *UngKul*

5.2 Vennene

Vennskap etableres ofte tidlig i barns liv og har stor betydning for utviklingen. Fra skolealder har barn mange ting felles og deltar i ulike aktiviteter sammen. Når barna nærmer seg tenårene vil vennenes holdninger og egenskaper bli viktige. Venner kan dele tanker, opplevelser og følelser, og hjelpe og støtte hverandre når de møter motgang. I tenårene blir venner viktige for utvikling av identitet, og vennenes betydning øker etter hvert som de overtar noen av funksjonene som foreldrene hadde tidligere, som rådgivere og fortrolige, særlig i forhold til spørsmål som angår ungdomskulturen. Venner er altså en viktig ressurs for barns psykologiske tilpasning, identitet og trivsel når de tilbyr tilhørighet, anerkjennelse, omsorg og praktisk hjelp. På den andre siden kan vennene også være kilde til konflikter, bekymringer, bitterhet og frustrasjoner gjennom intriger, mobbing og ekskludering. Konfliktfylte vennerelasjoner kan ha store, negative konsekvenser for barn og unges psykiske helse.

I vestlige kulturer som dyrker verdier som uavhengighet, selvhevdelse, individuell suksess og selvstendighet har vennskap fått en stor betydning – særlig som motvekt til familien i ungdomsårene når forholdet mellom barna og foreldrene deres gjennomgår store endringer. Etnisk norske foreldre legger stor vekt på vennerelasjoner, og gjør mye for å legge forholdene til rette for at barna deres skal etablere og opprettholde vennskap. Tradisjonelt har familier i kollektivistiske kulturer i større grad lagt vekt på relasjonene til familie og slekt. Barn og voksne tilbringer mer tid sammen, også på fritiden. Barnets forhold til sine jevnaldrende

Tabell 9. Prosentandel som oppgir at de snakker mest med venner. *Akershusundersøkelsen*

	Gutter		Jenter	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Snakker generelt mest med venner	69	54	72	58
Snakker mest med venner når jeg er glad	64	50	75	65
Snakker mest med venner når jeg er lei meg	22	21	41	42

utenfor egen gruppe blir ikke vektlagt i samme grad som i vestlige kulturer. Når de sosiale, kulturelle og økonomiske betingelsene endrer seg, for eksempel som følge av migrasjon, kan det skje endringer i slike verdier og utenom-familie relasjoner (Kagitcibasi 2007). Når barna blir spurt om hvem de vanligvis prater med når de er glade og når de er lei seg, svarer det store flertallet at mor (88–92 %) er den foretrukne samtalepartner enten de er glade eller lei seg, gutt eller jente, minoritet eller majoritet. Men også vennene står høyt på listen over personer som barna snakker med. Aller høyest står de blant de etnisk norske jentene.

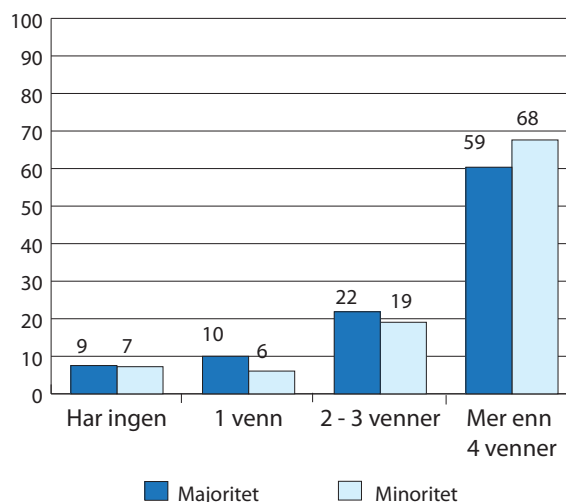
Av tabell 9 kan vi se at i overkant av halvparten av gutter og jenter med minoritetsbakgrunn oppgir at de snakker generelt mest med vennene sine. Men flere jenter enn gutter prater med vennene sine når de er glade (65 versus 50 %) eller lei seg (42 versus 21 %).

Barn med etnisk majoritetsbakgrunn, og da i særlig grad jentene, sier i noe større grad at de snakker mest med vennene sine, særlig hvis de er glade. Vi ser at også de etnisk norske jentene i større grad enn etnisk norske gutter snakker med venner når de er lei seg. Nettverkets betydning er forskjellig for jenter og gutter. Men vi vet ikke om forskjellene mellom majoritet og minoritet skyldes at innvandrerbarna har færre venner, eller om det skyldes kulturelle variasjoner i betydningen av vennerelasjonene.

For barn i innvandrernettverkene har de norske jevnaldersnettverkene en særlig betydning. Gjennom interaksjon med etnisk norske venner, erverver minoritetsbarna seg verdifull norsk kulturkompetanse, som er en viktig ressurs for at de skal lykkes innenfor og føle tilhørighet til majoritetssamfunnet. Vennskap med etnisk norske jevnaldringer kan også bidra til at barn og unge med minoritetsbakgrunn føler seg akseptert av storsamfunnet.

5.2.1 Barn på skoler med få etnisk norske elever har færre etnisk norske venner

Barna har heldigvis mange venner, og vennskapene går på tvers av de etniske skillelinjene. Av svarene på spørsmål om "... hvor mange venner har du nå for tiden som du kan stikke innom eller ringe til bare for å prate (nære venner)", ser vi at flertallet av elevene har mer enn 4 nære etniske norske venner (Figur 19).

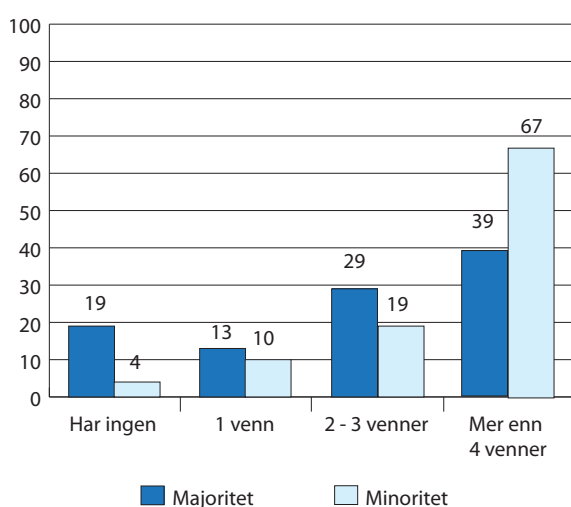

Figur 19. Antall etnisk norske venner. Prosentandel av barna. *UngKul*.

Kanskje ikke så overraskende oppgir etnisk norske barn at de har betydelig flere etnisk norske venner enn deres jevngamle venner i innvandrerfamilier. Likevel – hele 59 % av barn med innvandrerbakgrunn sier at de har mer enn 4 etnisk norske venner. Det kan synes oppsiktsvekkende at 9 % av barna med etnisk minoritetsbakgrunn ikke hadde norskspråklige venner, og at 10 % kun har én norskspråklig venn. Dette henger sammen med at det på enkelte av skolene som deltar i *UngKul*, nesten utelukkende er elever med etnisk minoritetsbakgrunn. Det er en sammenheng mellom hvor mange etnisk norske elever det er på en skole og hvor mange etnisk norske venner de etniske minoritetselevne har. Tatt i betraktning den betydning regelmessig kontakt med etnisk norske venner har for utvikling av norsk kulturkompetanse, kan mangel på tilgang på etnisk norske venner få negative følger for barnas integrering inn i storsamfunnet.

Det må også sies at 9 % av de etniske minoritetselvene ikke hadde venner med samme nasjonale opprinnelse som dem selv. Mange av disse tilhører relativt små nasjonale minoritetsgrupper i Norge. Derimot kom de fleste av de 55 % som hadde venner fra samme kultur fra de største nasjonalitetsgruppene.

Når det gjelder omgang med barn med annen nasjonal opprinnelse enn sin egen, ser vi at barn med innvandrerbakgrunn i betydelig større grad enn etnisk norske barn har slike venner (Figur 20). 19 % av etnisk norske elever oppgir at de ikke har noen venner fra andre land og kulturer. Og mens 67 % av de etniske minoritetsbarna sier at de har mer enn 4 venner fra andre land, gjelder dette for 39 % av barna med etnisk majoritetsbakgrunn.

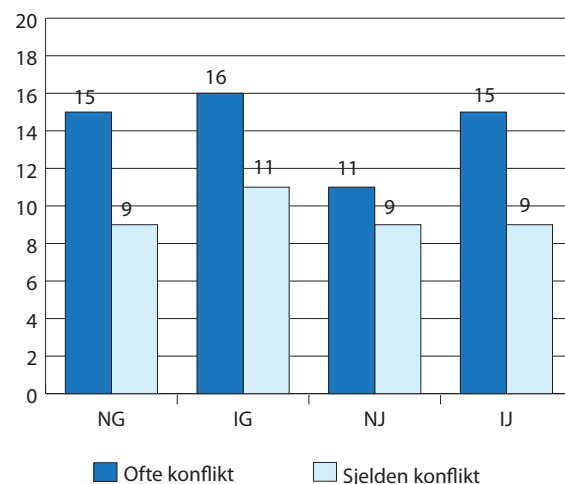

Figur 20. Antall venner med annen etnisk bakgrunn. Prosentandel av barna. *UngKul*.

5.2.2 Problemer og bekymringer i forhold til venner

Venner er kilde både til gleder og sorger. I denne aldersgruppen er det imidlertid relativt lite konflikter i nettverkene. Både blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn og barn med majoritetsbakgrunn er det 12 % som oppgir at "de har blitt uvenner med noen de pleide å være sammen med". Det er heller ikke forskjeller når det gjelder konflikter med klassekameratene, henholdsvis 7 % og 8 % oppgir at de ofte har "krangler eller andre problemer med noen i klassen". Noen barn bekymrer seg for hvordan vennene deres har det. Dette gjelder for 10 % av barna i innvandrerfamilier og 6 % av de etnisk norske barna. Jentene og guttene i begge grupper oppgir like mye konflikter og bekymringer i forhold til vennene sine.

Det er en betydelig sammenheng mellom det å ha konflikter med vennene sine og psykiske problemer. Figur 21 viser at barn som ofte har slike problemer, også har mye mer psykiske plager enn de som sjelden opplever slike belastninger.

Figur 21. Gjennomsnitt i totale psykiske problemer hos barn som ofte har konflikter med klassekameratene versus de som sjelden har konflikter. *UngKul*. NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

5.2.3 Etnisk norske barn opplever mer støtte fra vennene

Antallet nære venner sier ikke nødvendigvis noe om hvor godt forholdet mellom vennene er. Kvaliteten ved sosiale nettverk måles gjerne i form av sosial støtte. I særdeleshet er emosjonell støtte viktig for den psykiske helsen. Emosjonell støtte vil si at man føler man hører til i nettverket, at man blir verdsatt, gjensidighet i relasjonene og at man kan regne med vennene når man trenger det. Sosial støtte fra venner har tidligere vist seg både å henge sammen med adferdsproblemer og emosjonelle problemer. Det er også naturlig å anta at barn som har god støtte fra vennene sine, har mindre sosiale problemer, og bedre sosial kompetanse. Barna i *UngKul* opplever vennene sine i veldig stor grad som støttende. Av tabell 10 på neste side ser vi at mellom 90 % og 97 % av barna sier at de kan regne med vennene sine når de trenger hjelp. De etnisk norske jentene synes de får mest støtte fra vennene sine.

Tabell 10. Prosentandel som er enige i spørsmålene om sosial støtte fra vennene. *UngKul*

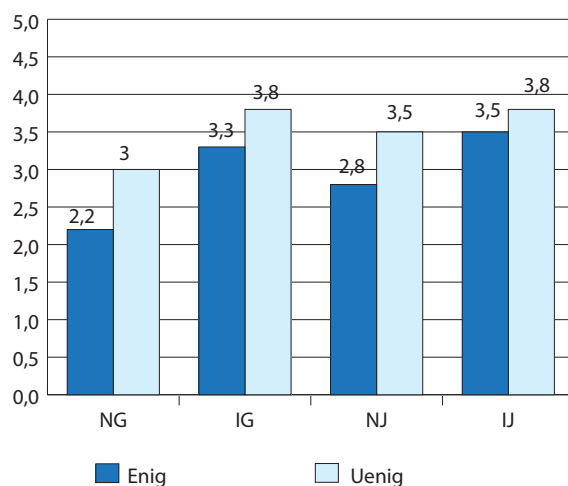
	NG	IG	NJ	IJ
Jeg føler meg knyttet til vennene mine	95	90	99	90
Vennene mine legger vekt på mine meninger	82	78	89	75
Jeg kan være til støtte for vennene mine	97	95	99	93
Jeg kan regne med vennene mine når jeg trenger hjelp	94	93	97	90

Totalt opplever barn med etnisk majoritetsbakgrunn mer sosial støtte fra vennene sine enn barna med innvandrerbakgrunn gjør.

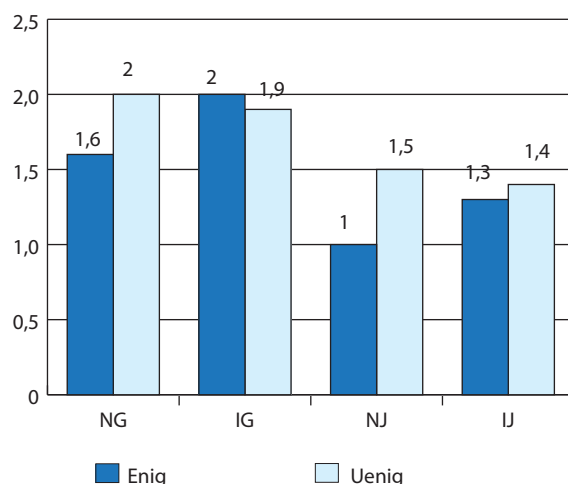
Når vi studerer sammenhengen mellom sosial støtte fra vennene og psykiske plager, finner vi betydelige forskjeller mellom barn i etniske minoritets- og majoritetsfamilier når det gjelder emosjonelle og adferdsproblemer. De etnisk norske guttene som rapporterer lite støtte fra vennene sine har vesentlig mer symptomer på emosjonelle og adferdsproblemer enn de som oppgir å ha god støtte, mens blant jentene var det betydelige forskjeller i adferdsproblemer. Blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn var forskjellene derimot ikke betydelige, verken i emosjonelle eller adferdsproblemer. Dette er illustrert i Figur 22 og 23 hvor vi kan se at forskjellene i psykiske plager mellom barn som har lite og mye støtte fra vennene er ubetydelige blant jenter og gutter i innvandrerfamilier. Blant etnisk norske gutter og jenter er forskjellene mer markante.

Vi må understreke at vi ikke kan si noe om hva som er årsak og hva som er virkning når det gjelder disse sammenhengene. Det kan være at mye symptomer på emosjonelle og adferdsproblemer fører til lavere støtte fra vennene blant etnisk norske barn eller at lite opplevd støtte fra vennene fører til mye symptomer på disse psykiske plagene.

Det at vi ikke finner sammenheng mellom støtte fra vennene og emosjonelle- og adferdsproblemer blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn, kan være et uttrykk for at vennene ikke har samme betydning for barn i etniske minoritetsfamilier som for etnisk norske barn, som vi antydte i kapittel 5.1.1. Men vi trenger mer forskning før vi kan trekke slike konklusjoner.

Figur 22. Gjennomsnitt i emosjonelle problemer blant barn som er enig versus uenig i at de kan regne med vennene sine når de trenger hjelp. *UngKul*
 NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

Figur 23. Gjennomsnitt i adferdsproblemer blant barn som er enig versus uenig i at vennene legger vekt på meningene deres. *UngKul*
 NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

Når det gjelder sammenhengen mellom opplevd støtte fra vennene på den ene siden og sosiale problemer og prososial adferd på den andre, er den betydelig i alle fire gruppene. Barn som har god sosial støtte rapporterer mindre sosiale problemer og mer prososial adferd enn barn som oppgir å ha lite støtte fra vennene sine.

5.3 Skolen

Barnas akademiske ferdigheter er av stor betydning for deres selvbilde og utvikling i barne- og ungdomsårene. Barn som strever med å tilegne seg fagene på skolen har økt risiko for mistrust og for å utvikle psykiske plager. På den andre siden vil det å mestre akademiske ferdigheter fremme livskvalitet og psykisk helse (Mathiesen m.fl. 2007).

Rammene rundt undervisningen er forskjellig for barnetrinnet og ungdomstrinnet. I barneskolen er ikke presset på akademiske prestasjoner like sterkt som i ungdomsskolen, og det legges mer vekt på å fremme de sosiale relasjonene mellom elevene enn det gjøres i de høyere trinnene. Muntlig evaluering i stedet for karakterer gjør det vanskelig for elevene i barneskolen å sammenlikne sine faglige ferdigheter med medelevene. Det er derfor av interesse å undersøke hvordan både elever med innvandrerbakgrunn og etnisk norske opplever det psykososiale miljøet i barneskolen, ettersom det finnes lite skriftlig informasjon om dette.

5.3.1 Barn i innvandrerfamilier trives best på skolen

Internasjonale undersøkelser har vist at norske elever trives veldig godt på skolen, sammenliknet med elever i andre land. Resultater både fra *UngKul* og *Akershusundersøkelsen* bekrefter dette. I *UngKul* svarer 85 % av barna at de trives godt eller veldig godt på skolen, mens bare 4 % sier at de trives dårlig. Best av alt trives innvandrerbarna, der både guttene og jentene trives bedre enn sine etnisk norske jevnaldrende. Hele 91 % av jentene med innvandrerbakgrunn sammenliknet med 83 % av de etnisk norske, sier at de trives godt på skolen. Blant guttene er andelen henholdsvis 88 % og 79 %.

I *Akershusundersøkelsen* ble elevene spurt om hvordan de liker seg på skolen, som må oppfattes synonymt med trivsel i denne forbindelse. Også her er det en liten, men likevel substansiell forskjell mellom etnisk norske og barn med etnisk minoritetsbakgrunn, uttrykt ved at gutter og jenter med innvandrerbakgrunn oppgir at de trives best.

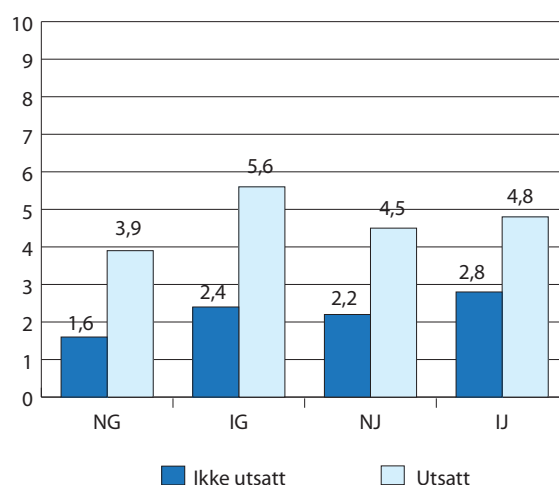
5.3.2 Barn i innvandrerfamilier opplever mer mobbing

Mobbing har store konsekvenser for offerets selvbilde, opplevelse av mestring og psykiske helse. I våre undersøkelser finner vi at totalt 18 % av etnisk norske barn og barn med minoritetsbakgrunn opplever å bli mobbet eller plaget av andre barn eller unge. Både gutter og jenter med minoritetsbakgrunn rapporterer mer mobbing enn etnisk norske gutter og jenter (Tabell 11). Gutter med minoritetsbakgrunn er den gruppen som tilsynelatende har størst problemer med dette; hele 28 % sier at de opplever å bli mobbet eller plaget av andre.

Tabell 11. Prosentandel som er enig i at "andre barn eller unge plager eller mobber meg". *Akershusundersøkelsen, Barn i Bergen og UngKul.*

Gutter		Jenter	
Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
19	28	15	21

I tråd med det vi vet om konsekvenser av mobbing, finner vi at de barna som opplever å bli mobbet har betydelig mer emosjonelle problemer enn de barna som sier de ikke blir mobbet. Fordi vi kun har data om mobbing fra ett tidspunkt, kan vi ikke være sikre på hvor mange av barna som har utviklet emosjonelle problemer etter at mobbingen startet. Det er mulig å tenke seg at barn med emosjonelle og andre psykiske vansker også lettere kan bli ofre for mobbing, noe som igjen gir enda flere belastninger for det enkelte barnet. Av Figur 24 fremgår det at barn som blir mobbet har betydelig høyere symptomnivå på psykiske plager enn barn som ikke utsettes for mobbing. Sammenhengen synes å være særlig sterk for gutter med innvandrerbakgrunn.

Figur 24. Gjennomsnitt i emosjonelle problemer for barn som ikke er utsatt for mobbing versus barn som er utsatt for mobbing. *Akershusundersøkelsen, Barn i Bergen og UngKul.* NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

5.3.3 De fleste barna synes at de oppnår gode prestasjoner på skolen

Barns mestringsforventning, det vil si hvordan de oppfatter sine egne muligheter til å lykkes med ulike aktiviteter og oppgaver, og deres selvbilde, det vil si i hvilken grad de har en positiv oppfatning av seg selv innenfor ulike områder, er av stor betydning for deres livskvalitet og psykiske helse. Barn som forventer at de skal lykkes, og som har en positiv holdning til seg selv, har større muligheter for å gjøre det bra på skolen. De har i tillegg mindre psykiske plager enn barn som forventer ikke å klare oppgavene sine eller har et negativt bilde av seg selv (Bandura, 1986; Rosenberg, 1989). Barn utvikler mestringsforventning og selvbilde gjennom samspill med betydningsfulle personer i miljøet, slik som for eksempel foreldre, lærere og venner.

Ferdigheter i å lese og skrive norsk forteller ikke bare om hvor flinke barna er på skolen. For barn med etnisk minoritetsbakgrunn er det også en indikator på deres norske kulturkompetanse, med betydning for hvor lett integreringsprosessen til det norske samfunnet kan være. Som det går fram av Tabell 12, oppfatter de fleste barna seg selv som flinke i norsk; og gir uttrykk for at

de har god tro på hvor godt de mestrer faget. Drøye halvparten av både etnisk norske elever og etniske minoritets elever svarer at de er "passe flinke" i norsk. Det er noe flere etnisk norske barn som synes de er passe flinke. Til gjengjeld er det flere barn med innvandrerbakgrunn enn etnisk norske elever som oppgir at de er flinke i norsk. 42 % av guttene og 41 % av jentene med innvandrerbakgrunn, sammenliknet med 32 % av de etnisk norske gutter og jenter, oppgir at de er flinke.

Tabell 12. Prosentandel elever som synes de er flinke i norsk. *UngKul.*

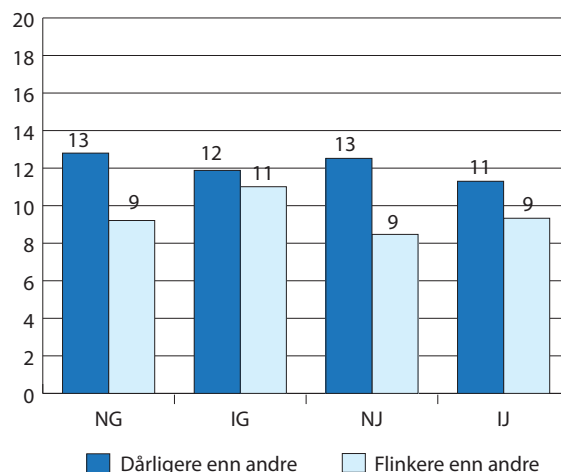
	Gutter		Jenter	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Ikke flink	11	7	9	8
Passe flink	56	51	59	51
Flink	32	42	32	41

Tabell 13. Elevenes vurdering av hvor flinke de er i norsk sammenliknet med andre elever i klassen oppgitt i %. *UngKul.*

	Gutter		Jenter	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Dårligere enn andre elever	5	4	7	3
Omtrent som andre	28	32	27	22
Flinkere enn andre elever	65	64	69	74

Når barna blir spurt om hvordan de vil plassere seg i forhold til sine medelever når det gjelder ferdigheter i norskfaget, oppgir mellom 64 % og 74 % av barna at de synes de er flinkere enn de andre elevene (Tabell 13). Blant jentene med etnisk minoritetsbakgrunn er det bare 3 % som oppfatter seg selv som dårligere enn sine medelever, mens hele 74 % sier at de er flinkere enn de andre i klassen. Tatt i betraktning at de aller fleste elevene med innvandrerbakgrunn ikke har norsk som morsmål, er disse resultatene overraskende. Det er naturlig å forvente at flere elever med etnisk minoritetsbakgrunn enn etnisk norske ville synes de strevde med norsk. Det er et pedagogisk spørsmål hvorvidt dette er positivt eller negativt. Antakeligvis gjenspeiler resultatene at elevene får mye ros og gode tilbakemeldinger om prestasjonene sine ut fra sine egne forutsetninger, og ikke ut fra en normalfordelingskurve. Kanskje impliserer svarene også at elevene med innvandrerbakgrunn ikke opplever frustrasjoner over at de ikke klarer å gjøre seg forstått i samhandlingen med sine etnisk norske medelever.

Det er en betydelig sammenheng mellom elevenes vurdering av sine egne leseferdigheter og psykisk helse – men bare blant de etnisk norske barna. Etnisk norske elever som oppfatter seg selv som dårligere til å lese norsk enn de andre elevene i klassen, har en gjennomsnittlig total symptomskåre på 13, mens elever med etnisk majoritetsbakgrunn som oppfatter seg som flinkere enn medelevene har et snitt på mellom 8 og 9 (Figur 25). Selv om det av figuren kan synes som denne tendensen også er til stede hos elevene med innvandrerbakgrunn, er ikke sammenhengen substansiell i denne gruppen.

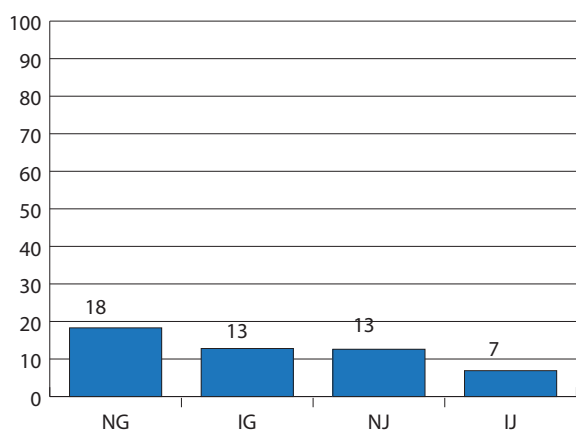
Figur 25. Gjennomsnitt i total symptomskåre for barn som oppgir at de er dårligere versus de som oppgir at de er flinkere enn medelevene til å lese norsk. *UngKul.*

NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

5.3.4 Belastninger knyttet til skolearbeidet

Selv om det store flertallet av elevene i Norge opplever skolehverdagen som positiv og trives godt, er det likevel utfordringer knyttet til læringsaktivitetene. Barn kan være redde for ikke å strekke til i forhold til skolearbeidet, eller oppleve et problematisk forventningspress fra seg selv eller omgivelsene. Blant barna i *Akershusundersøkelsen* ser vi at de etnisk norske elevene rapporterer at de blir mer stresset av skolearbeidet enn elever med innvandrerbakgrunn. Hele 18 % av de etnisk norske guttene sier at skolearbeidet gjør dem stresset, mens dette er tilfellet for 13 % av guttene med etnisk minoritetsbakgrunn (Figur 26 se neste side).

Det er generelt færre jenter som opplever skolearbeidet som stressende, men også blant dem er det flest etnisk norske elever, henholdsvis 12 % og 7 %. Disse kjønnsforskjellene kan skyldes at jenter i barneskolen generelt er mer modne enn guttene, og dermed ofte også er flinkere i skolefagene.

Figur 26. Prosentandel i 5.-7. klasse som sier de blir stresset av skolearbeidet. *Akershusundersøkelsen*. NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

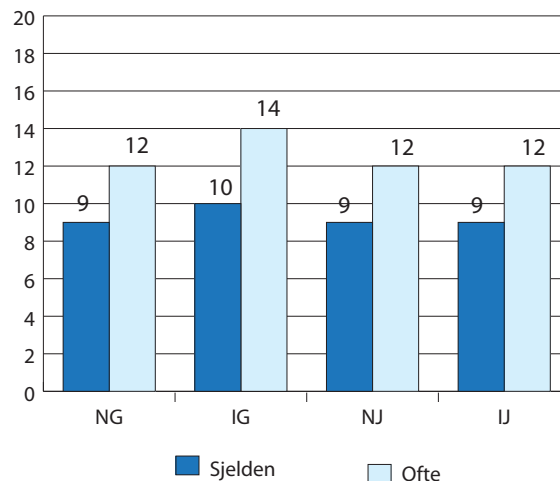
En grunn til at barn opplever skolearbeidet som stressende, kan være at de synes det er for mye lekser og prøver, eller at de er redde for ikke å være flinke nok på skolen. Andre kan føle at foreldre, søsken eller andre legger stort press på dem for at de skal lykkes og gjøre det bra på skolen.

I tråd med resultatene fra *Akershusundersøkelsen* ser vi at blant barna som deltar i *UngKul* er det betydelig flere etnisk norske barn enn barn med minoritetsbakgrunn som opplever press på grunn av for mye lekser og prøver på skolen. Hele 30 % av guttene og 15 % av jentene oppgir at de ofte opplever slikt press (se tabell 14). Derimot er det betydelig flere barn med innvandrerbakgrunn som opplever press fra omgivelsene sine for å gjøre det bra på skolen, sammenliknet med de etnisk norske. Størst er forskjellene blant guttene. Mens 27 % av guttene med etnisk minoritetsbakgrunn rapporterer at de ofte føler press fra omgivelsene for å lykkes, gjelder dette for 11 % av de etnisk norske guttene. Blant jentene er tallene henholdsvis 17 % og 10 %. Det er også flere barn med innvandrerbakgrunn sammenliknet med etnisk norske barn som er engstelige for at de ikke skal være flinke nok på skolen.

Tabell 14. Prosentandel som oppgir at de ofte i løpet av det siste året har hatt problemer i forhold til skolen. *UngKul*.

	Gutter		Jenter	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Press på grunn av for mye lekser og prøver på skolen	30	9	15	6
Redd for ikke å være flink nok på skolen	15	22	22	23
Stort press fra omgivelsene for å lykkes og gjøre det bra på skolen	11	27	10	17

Selv om det er betydelige forskjeller i forekomsten av skolerelaterte belastninger mellom barn med etnisk majoritets- og minoritetsbakgrunn, er det felles for dem alle at barn som ofte opplever slike belastninger har vesentlig mer psykiske plager enn barn som opplever dem sjelden (se Figur 27).

Figur 27. Gjennomsnitt i total symptomskåre for elever som sjelden og ofte er redde for ikke å være flinke nok på skolen. Data fra *UngKul*.

NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

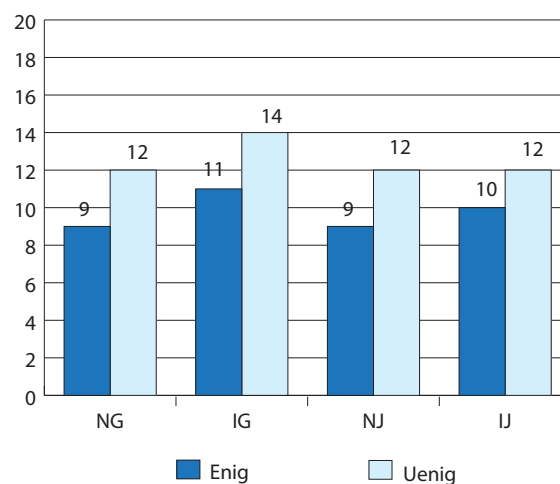
For å oppsummere: Det er forskjell på hvor mye skolerelaterte belastninger elever med etnisk norsk og etnisk minoritetsbakgrunn rapporterer. Etnisk norske elever opplever at de blir mer stresset av skolearbeidet og rapporterer at de i større grad føler press på grunn av lekser og prøver enn sine jevnaldrende med etnisk minoritetsbakgrunn. Elevene i den sistnevnte gruppen sier derimot at de er redde for ikke å strekke til på skolen, og at de føler press fra omgivelsene for å gjøre det bra på skolen. Alle elevene har til felles at de som har mye belastninger knyttet til skolearbeidet, har mer psykiske plager enn de som har få slike belastninger.

5.3.5 Det store flertallet av elevene opplever god støtte fra klassekameratene og lærerne sine

Ressurser i skolehverdagen er først og fremst psykososiale faktorer som henger sammen med god psykisk helse, slik som sosial støtte, fra klassen og fra lærerne. Sosial støtte handler om at man har tilgang på direkte hjelp, men også at man har en opplevelse av at det er hjelp tilgjengelig om man skulle komme til å trenge det. Opplevelse av å høre til i en gruppe, at det er gjensidighet i relasjonene og at man blir respektert av gruppemedlemmene er også indikatorer på sosial støtte. Lærere i norske skoler har mye fokus på det psykososiale miljøet, i særdeleshet på å jobbe med relasjoner, både mellom seg selv og den enkelte elev, og elevene seg imellom.

Det store flertallet av elevene i *UngKul* trives i klassen sin, og opplever klassekameratene som støttende, både i form av at de blir godtatt, og ved at de opplever at de kan få råd og hjelp dersom de skulle ha behov for det. Av eksemplene i Tabell 15 kan vi se at nesten alle elevene opplever at de blir godtatt av medelevene – fra 91 % av de etnisk norske til 95 % av jentene med etnisk minoritetsbakgrunn. De fleste elevene har også en følelse av at de kan få råd av medelevene dersom de skulle trenge det. Blant gutter med innvandrerbakgrunn er 89 % enige i at medelevene bidrar med råd, mot 86 % av de etnisk norske. I jentegruppen er det 91 % av barna med etnisk minoritetsbakgrunn og 84 % av de etnisk norske som sier at de er enige i at klassekameratene støtter dem med nødvendige råd. Også når det gjelder å føle tilhørighet til klassen, er de aller fleste enige; fra 78 % blant de etnisk norske guttene til 91 % blant jentene med etnisk minoritetsbakgrunn. Selv om det er relativt små forskjeller i opplevelsen av sosial støtte mellom elever med etnisk majoritets- og minoritetsbakgrunn, er de betydelige. Både guttene og jentene i innvandrerfamilier rapporterer mer sosial støtte fra klassekameratene enn barna i etnisk

norske familier. Tatt i betraktning at elevene i *UngKul* undersøkelse går i klasser hvor det er mange ulike nasjonaliteter representert, må disse tallene sies å være bemerkelsesverdig positive. En skulle tro at det å skape tilhørighet og gjensidig respekt ville være en ekstra utfordring i det flerkulturelle klasserommet. I stedet synes barna å omgå hverandre på gode og støttende måter.

Figur 28. Gjennomsnitt i total symptomskåre blant elever som er enig vs. uenig i at de får råd fra elevene i klassen når de trenger det. *UngKul*
 NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter;
 IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

Figur 28 illustrerer at elever som opplever at de får støtte og hjelp fra klassekameratene har lavere total symptomskåre enn elever som opplever lite støtte. Forskjellen er betydelig mellom alle fire gruppene.

Også når det gjelder forholdet til lærerne, er elevene i stor grad fornøyde. Mange barn bruker lærerne som sine fortrolige, og deler både sorger og gleder med

Tabell 15. Prosentandel elever som sier at de er enige i utsagnene om sosial støtte. *UngKul*.

	Gutter		Jenter	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Elevene i klassen godtar meg slik jeg er	91	92	93	95
Elevene i klassen gir meg råd når jeg trenger det	86	89	84	91
Jeg føler meg knyttet til klassen	78	86	87	91

Tabell 16. Prosentandel barn som snakker mest med lærer. Akershusundersøkelsen.

	Minoritet		Majoritet	
	Gutt	Jente	Gutt	Jente
Snakker generelt mest med lærer	5	12	4	5
Snakker mest med lærer når jeg er glad	3	9	3	4
Snakker mest med lærer når jeg er lei meg	10	12	9	9

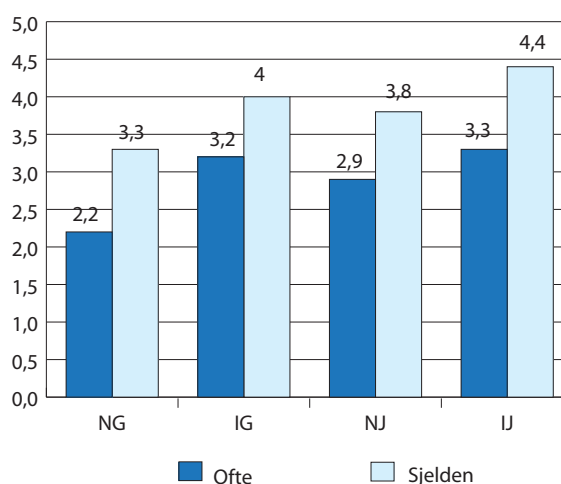
Tabell 17. Prosentandel andel barn som er enige i de ulike påstandene om sosial støtte fra lærerne. *UngKul*.

	Gutter		Jenter	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Lærerne mine forteller meg det på en fin måte når jeg har gjort en feil	84	84	82	84
Lærerne behandler meg rettferdig	73	81	80	84
Lærerne hjelper meg med personlige problemer hvis jeg trenger det	82	74	91	76

dem. Vi har tidligere sett at barn først og fremst prater med mødrene sine – når de er lei seg, og når de er glade. En liten gruppe rapporterer at de bruker lærerne som sine nærmeste fortrolige. Av Tabell 17 går det fram at rundt 10 % av barna helst prater med læreren sin når de er lei seg. Like mange jenter i innvandrerfamilier snakker også først og fremst med læreren sin når de er glade, mens denne andelen er betydelig mindre i de andre gruppene.

Av Tabell 16 og 17 kommer det fram at lærerne også er viktige støtteressurser for barna. Lærerne er taktfulle i sin profesjonelle omgang med dem, og hjelper også med personlige problemer om det skulle være nødvendig. Elever med etnisk minoritetsbakgrunn opplever at lærerne er rettferdige mot dem i større grad enn de etnisk norske, mens de rapporterer i mindre grad enn sine etnisk norske jevnaldrende at lærerne er tilgjengelige for hjelp med personlige problemer. Hele 91 % av etnisk norske jenter og 82 % av de etnisk norske guttene opplever at de kan få hjelp med personlige problemer ved behov, mens dette gjelder for henholdsvis 76 % av jentene og 74 % av guttene med minoritetsbakgrunn.

Barn som opplever god støtte fra lærerne sine har færre psykiske plager enn barn som ikke synes de får så mye støtte fra lærerne sine. Dette er illustrert i Figur 29, som viser betydelige forskjeller i emosjonelle problemer blant gutter og jenter både i etnisk norske og i innvandrerfamilier. Barn som ofte opplever at læreren behandler dem rettferdig har betydelig mindre emosjonelle problemer enn barn som synes at lærerne sjelden er rettferdige mot dem.

Figur 29. Gjennomsnitt i emosjonelle problemer mellom elever som ofte vs. sjelden opplever at lærerne er rettferdige mot dem. *UngKul*

NG: etnisk norske gutter; IG: gutter med innvandrerbakgrunn; NJ: etnisk norske jenter; IJ: jenter med innvandrerbakgrunn

6

Ressurser og utfordringer forbundet med tokulturelle utviklingsforløp

Innledningsvis i kapittel 3.3 hvor vi presenterte en modell for å forstå barnets utvikling innen to ulike kulturer, pekte vi på at det er både ressurser og utfordringer knyttet til tokulturelle oppvekstmiljøer. Yngre barn opererer for det meste innenfor nettverk preget av kulturen i deres etniske minoritetsgruppe. Med økende alder blir majoritetskulturen mer og mer betydningsfull. Ressursene er knyttet til nettverkene, tokulturell kompetanse og identitet, mens utfordringene handler om langvarige belastninger som er spesifikke for barn og unge i innvandrers-familier.

6.1 Akkulturasjon og etnisk identitet hos barn

Forskere har lenge fokusert på betydningen av etnisitet for barns utvikling. Etnisk identitetsutvikling starter tidlig i barndommen ved at barn med minoritetsbakgrunn lærer å bruke den merkelappen deres nærmeste sier at deres "gruppe" har, og kan skille ut enkelte kjennetegn eller egenskaper ved denne. Senere, når barna kommer i ungdomsalderen, skifter betydningen av etnisitet fra det å lære sin etniske merkelapp til å utforske og forstå hva det betyr å være en del av den etniske gruppen (Phinney, 1989).

Med økt innvandring fra ikke-vestlige land til Norge, har det blant forskere vært et sterkt fokus på betydningen av religiøs identitet i et flerkulturelt samfunn. Få studier har undersøkt etnisk identitetsfølelse blant barn. I Norge er det kun *UngKul*s undersøkelse blant 6. og 7. klassinger i Oslo som har undersøkt dette. Her blir barna spurt om de ser på seg selv som norske, om de ser på seg selv som pakistanere, vietnamesere og så videre, i tillegg til spørsmål som omhandler følelser eller tanker knyttet til dette.

Av barnas svar kan vi se at de har lært seg hvilken etnisk gruppe de tilhører, da hele 82 % av barna med etnisk minoritetsbakgrunn svarer at de ser på seg selv som pakistaner/vietnameser/chilener/iraner/somalier eller annet. Omtrent en like stor andel av eldre ungdommer med etnisk minoritetsbakgrunn er enige i at de har sterk etnisk identitet; 87 % ser på seg selv som pakistanere, vietnamesere, chilener, iranere osv.

Av de etnisk norske barna svarer 96 % at de ser på seg selv som norske. Selv om andelen som betrakter seg som norske er betydelig lavere blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn (51 %), er det likevel høyere enn blant minoritetsungdom, hvor det er 33 % som oppgir at de ser på seg selv som norske (ikke vist her). En årsak til denne forskjellen kan være at barna ikke har begynt å utforske sin identitet ennå. Kanskje svarer de at de ser på seg selv som norske fordi de bor i Norge, går på norsk skole og så videre.

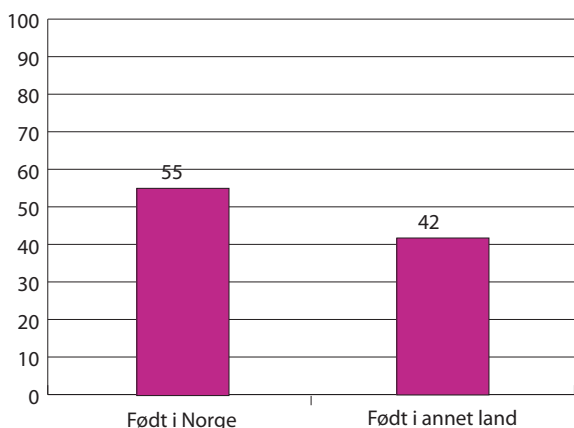
Som vi ser i Tabell 18, er det mange barn med etnisk minoritetsbakgrunn som både ser på seg selv som en del av foreldrenes etniske gruppe, samtidig som de ser på seg selv som norske. De fleste, 44 %, ser derimot på seg selv kun som medlem av foreldrenes etniske gruppe.

Tabell 18. Prosentandel barn med etnisk minoritetsbakgrunn som er uenig eller enig i at de ser på seg selv som norsk og/eller pakistaner, vietnameser, chilener eller annet. *UngKul*.

	Uenig – etnisk	Enig - etnisk
Uenig – norsk	5	44
Enig – norsk	13	38

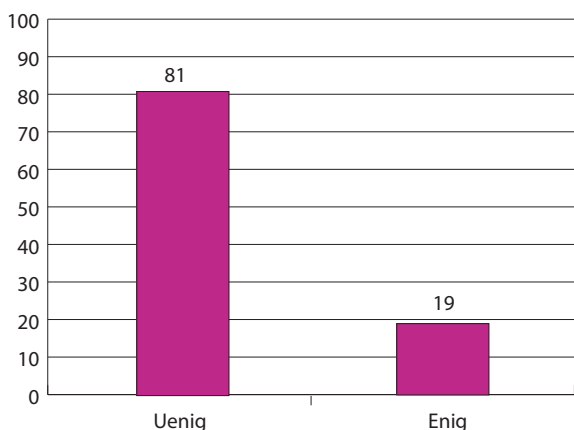
Barn som er født og oppvokst i Norge (andre generasjon innvandrere) ser i større grad på seg selv som norske enn de som er født i et annet land (første generasjon). I Figur 30 (se neste side) ser vi at av barn med etnisk minoritetsbakgrunn som er født i Norge, ser 55 % på seg selv som norske, mens 42 % av dem som er født i et annet land gjøre det samme.

Vi ser klare forskjeller mellom barn og ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn når det gjelder problemer omkring det å være sammen med etnisk norske ungdommer på fritiden. De aller fleste av barna synes det er svært lite problematisk for ungdommer med etnisk norsk bakgrunn og minoritetsbakgrunn å være sammen på fritiden på grunn av ulike regler de må følge (Figur 31 neste side). Mens vi finner at omtrent halvparten av ungdommene synes det er vanskelig for etnisk norske ungdommer og ungdommer med innvan-

Figur 30. Prosentandel barn med innvandrerbakgrunn som er født i Norge (andre generasjon) versus født i utlandet (første generasjon) som ser på seg selv som norske. *UngKul*.

drerbakgrunn å være sammen (ikke vist her), er det bare 19 % av barna som svarer det samme (Fig 31). Barn med minoritetsbakgrunn opplever ofte at foreldrene blir strengere når de kommer i ungdomstiden, og de føler at de skiller seg mer fra etnisk norske ungdommer enn det de gjorde da de var barn (Prieur, 2004). Dette kan være noe av bakgrunnen for at barn og ungdom svarer så forskjellig.

Figur 31. Prosentandel barn med innvandrerbakgrunn som er uenig versus enig i at det er vanskelig for etnisk norske barn og barn med innvandrerbakgrunn å være sammen på fritiden fordi de har ulike regler. *UngKul*.

6.2 Diskriminering

Diskriminering regnes som en risikofaktor for barns psykiske helse. Diskriminering handler om usaklig forskjellsbehandling, trakassering eller hatkriminalitet på grunn av hudfarge, nasjonalitet, kultur, religion, kjønn, legning, funksjonshemming eller lignende

(IMDI, 2007). Diskriminering kan skje både direkte og indirekte, og på individ- og gruppenivå (Sosial og helsedirektoratet, 2005).

Det er ikke alltid enkeltepisoder med diskriminering som oppleves som de mest alvorlige i forhold til den psykiske helsen. Det er heller den daglige diskrimineringen over tid som påvirker menneskets selvbilde og troen på seg selv. Eksempler på dagligdags diskriminering kan være at barn med minoritetsbakgrunn opplever å bli møtt med stygge blikk, at de blir mistenkeliggjort eller ertet på grunn av sin kulturelle bakgrunn. Hyppighet av slike opplevelser gir en avmaktfølelse som på mange måter får konsekvenser for den psykiske helsen. På individnivå kan diskriminering føre til depresjon hos den enkelte (Rådet for psykisk helse, 2007).

6.2.1 Ti prosent har opplevd trusler eller vold på grunn av sin kulturelle bakgrunn

Både barn som er etnisk norske og barn med etnisk minoritetsbakgrunn har svart på spørsmål om diskriminering i hverdagen. Det er viktig å understreke at diskriminering ikke bare er et begrep som brukes om usaklig forskjellsbehandling av etniske minoriteter, men også om all usaklig forskjellsbehandling uansett hvilken gruppe man tilhører. Derfor ville vi undersøke om barn som er etnisk norske og barn med minoritetsbakgrunn har like eller ulike opplevelser med diskriminering i hverdagen.

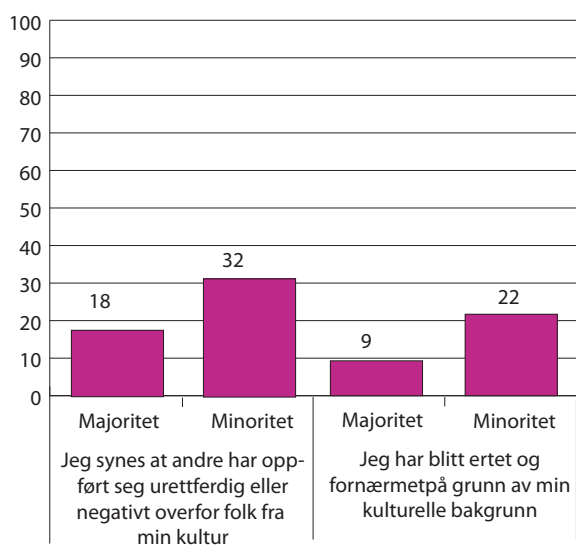
Det er kun *UngKul* som har inkludert spørsmål om diskriminering. Vi har spurt barna 5 spørsmål om ulike former for diskriminerende handlinger, fra nedsettende og negativ behandling til fornærmelser, trusler og vold på grunn av kulturell bakgrunn. Det er ingen betydelige forskjeller mellom gutter og jenter i forhold til opplevd diskriminering i hverdagen, i motsetning til det vi ser blant ungdom. Barn som opplever mye diskriminering, er også sårbare i forhold til positive former for interaksjon og samhandling. Resultatene viser at barn som utsettes for mye diskriminering, opplever lite tilhørighet til og støtte fra klassekameratene sine.

Figur 32 (se side 42) viser at barn med etnisk minoritetsbakgrunn i større grad enn etniske norske barn er enige i at andre har oppført seg urettferdig eller negativt overfor folk fra sin kultur, og at de er blitt fornærmet på grunn av sin kulturelle bakgrunn. Blant barn med minoritetsbakgrunn var det 22 % som hadde blitt ertet og fornærmet på grunn av sin kulturelle bakgrunn sammenliknet med 9 % av de etnisk norske. Allerede i så ung alder er det mange barn som har opplevd hatvold. Hele 10 % av barn med minoritets-

bakgrunn og 8 % av de etnisk norske svarer at de har blitt truet eller angrepet på grunn av sin kulturelle bakgrunn. Dette er urovekkende informasjon fra 10–13 åringer. I dag finnes det dessverre alt for dårlig oversikt over omfanget av diskriminering av barn i Norge.

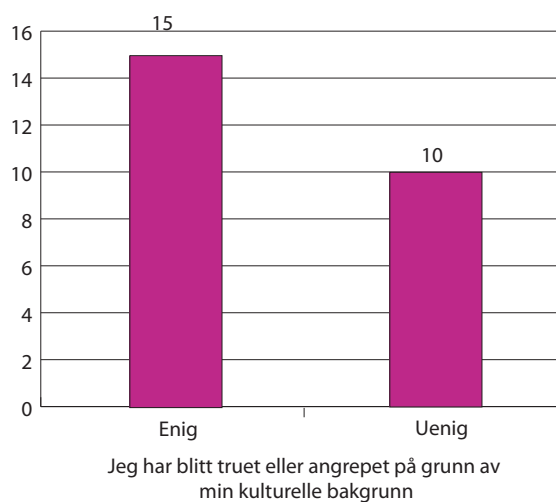
Mobbing på grunn av etnisitet og kulturell bakgrunn bør inngå i øvrige mobbestudier som skoler og andre institusjoner gjennomfører.

Figur 32. Prosentandel som er enige i påstandene om diskriminering. *UngKul.*

6.2.2 Diskriminering og psykisk helse

Til tross for at barna som inngår i denne undersøkelsen er relativt unge, finner vi en klar sammenheng mellom diskriminering og ulike typer psykiske problemer. Hos barn med minoritetsbakgrunn ser vi at stor grad av opplevd diskriminering har sammenheng med emosjonelle problemer, adferdsproblemer og sosiale problemer. Vi fant ikke noen forbindelse mellom diskriminering og prososial adferd.

Figur 33. Gjennomsnitt av psykiske plager hos barn med innvandrerbakgrunn som er enige eller uenige i at de har blitt truet eller angrepet på grunn av sin kulturelle bakgrunn. *UngKul.*

7

Oppsummering og diskusjon

I denne rapporten har vi, basert på informasjon fra tre store undersøkelser i Akershus, Bergen og Oslo, beskrevet noen likheter og forskjeller blant barn mellom 8 og 13 år med etnisk majoritets- og minoritetsbakgrunn og deres psykososiale tilpasning og psykiske problemer. Fokuset har vært på faktorer i barnas oppvekstmiljø som andre studier har vist kan øke risikoen for at barn og unge utvikler psykiske problemer (Oppedal m.fl., 2004; Oppedal m.fl., 2005; Oppedal m.fl., 2008).

7.1 Mestring, kompetanse og psykiske plager

Så vidt vi vet, er denne rapporten om psykisk helse blant barn med innvandrerbakgrunn en av veldig få i internasjonal sammenheng. Basert på funn fra tre ulike undersøkelser av psykiske problemer blant barn i alderen 8-13 år, kan vi konkludere med at barn med etnisk minoritetsbakgrunn og etnisk norske barn oppgir like stor grad av sosial kompetanse (prososial adferd). Dette gjelder både når mødrene rapporterer på de yngste barna, og når barna i 5-7 klasse rapporterer på sin egen adferd. Heller ikke når vi undersøker samlet forekomst av psykiske plager finner vi forskjeller mellom etnisk norske barn og barn i innvandrerfamilier. Når vi derimot undersøker gutter og jenter hver for seg, finner vi en betydelig høyere samlet forekomst av psykiske plager blant gutter med innvandrerbakgrunn enn blant de etnisk norske, mens det ikke er forskjeller i jentegruppen. Men den totale symptomskåren skjuler betydelige variasjoner mellom de ulike symptomgruppene. Både gutter og jenter med innvandrerbakgrunn har høyere forekomst av emosjonelle og sosiale problemer enn etnisk norske, men forekomsten av adferdsproblemer og problemer med sosial kompetanse er lav, og skiller seg ikke fra de etnisk norske jevnaldringene. Forekomsten av emosjonelle problemer blant disse unge barna er oppsiktsvekkende, og vi må anta at mange av dem ikke registreres av voksenpersoner i barnets miljø. En opphopning av symptomer på emosjonelle problemer er en viktig forløper for senere alvorlig (klinisk) depresjon. Dette understreker hvor viktig det er å rette innsatsen for å fremme barn og unges psykiske helse mot de vanligst

forekommende plagene, og på arenaer hvor barna oppholder seg.

Når det gjelder de markante forskjellene i sosiale problemer mellom barn i innvandrere og etnisk norske familier, kan vi ikke se bort i fra at disse kan skyldes at spørsmålene som måler slike symptomer ikke er like velegnet for de to gruppene. Dette bør undersøkes mer i detalj av forskere i fremtiden.

Forskerne bak *Barn i Bergen* har, basert på første runde av undersøkelsen sin da barna var 7 – 9 år, konkludert med at 7 % av barn i Norge er behandlingstrengende, og at barn i Norge har relativt lite psykiske problemer. De er enige med A. Holte, direktøren for Divisjon for psykisk helse ved Folkehelseinstituttet, at basert på den økende forekomsten av psykiske plager med økende alder, bør tallet justeres oppover, til 8 %. Tatt i betraktning de forskjellene som framkommer mellom informasjonen fra *Barn i Bergen* på den ene siden og fra *Akershusundersøkelsen* og *UngKul* på den andre, kan det være at begge estimatene er for lave. Resultatene vi har presentert i denne undersøkelsen tyder i hvert fall på at estimatene ville vært høyere dersom undersøkelsene inkluderte et representativt utvalg av barn med etnisk minoritetsbakgrunn.

7.2 Faktorer i barnets familie, blant venner og på skolen som har sammenheng med psykisk helse og psykiske plager

Resultatene vi har presentert i denne rapporten, viser at det er forskjeller mellom barn i innvandrerfamilier og i etnisk norske familier i verdier knyttet til familie og prestasjoner. Disse forskjellene kan ha betydning for samspillet mellom foreldre og barn, og for samhandling barna seg imellom. Vi har vist at barna i innvandrerfamilier rapporterer mindre konflikter i familiene sine enn etnisk norske barn. Senere forskning bør teste antakelsen vår om at dette kan henge sammen med kollektivistiske familieverdier om harmoni og innordning av enkeltindividet til gruppen. Forskjellene i verdier gjenspeiler ikke forskjeller i foreldrenes oppdragelsesmåter. Det store flertallet av barn både i innvandrer- og etnisk

norske familier opplever foreldrene sine som varme og støttende.

Sosial støtte fra vennene i denne aldersgruppen har ikke sammenheng med psykisk helse hos barn med innvandrerbakgrunn, slik som vi ser blant deres etnisk norske jevnaldringer. En tidligere undersøkelse blant ungdommer, har vist tilsvarende resultater (Oppedal & Røysamb, 2004). Vi antar at dette kan henge sammen med ulik vektlegging av samvær med venner i ulike kulturer. Vi antar at våre funn på innvandrere som én gruppe skjuler vesentlige forskjeller når det gjelder vennskap. Tatt i betraktning hvor viktig positive vennerelasjoner er, både for sosiokulturell integrering og andre aspekter ved positive utviklingsforløp, er foreldre – barn samspill i forhold til vennerelasjoner et viktig område å studere grundigere i framtidig forskning.

Utdannelse er antakeligvis den viktigste forutsetningen for sosiokulturell integrasjon og god helse og fungering som voksen. Den vekten foreldre i innvandrerfamilier legger på barnas skoleprestasjoner i følge de resultatene som er fremkommet i denne rapporten, er en betydelig ressurs i så måte. Vi tror at dette er en ressurs som kunne vært mye bedre utnyttet, gjennom samarbeid mellom norske undervisningsinstitusjoner og innvandrerorganisasjonene. Forskning fra andre land har vist at lavterskel tiltak både i barnehage og barneskole har positiv effekt på barnas kognitive og emosjonelle utvikling, både på kort og på lang sikt (Kagiticbasi, 2007).

Et oppsiktsvekkende, men kanskje ikke uventet funn, er at etniske minoritetsbarn som går på skoler hvor flesteparten av elevene har innvandrerbakgrunn har færre etnisk norske venner enn barn i skoler med en større andel etnisk norske elever. Dette kan virke negativt inn på barnets utvikling av norsk kulturkompetanse, og senere på integreringen i storsamfunnet. Det er mange antakelser om og synspunkter på konsekvensene av flerkulturelle skoler med hovedsakelig elever med etnisk minoritetsbakgrunn. Vi trenger solid forskningsbasert kunnskap for å dokumentere hvordan det sosiokulturelle miljøet på skolen påvirker barns utvikling og tilpasning både i positiv og negativ retning.

Diskriminering knyttet til etnisitet er en markør ved flerkulturelle samfunn. Mange av barna, både etnisk norske og barn med innvandrerbakgrunn, opplever å bli diskriminert på ulike måter. Vi synes det er illevarslende at så mye som 8–10 % av barna har opplevd trusler eller vold på grunn av sin kulturelle bakgrunn. Dette kan tyde på at mobbekampanjene som skolene

iverksetter ikke tar bort grunnlaget for de holdningene som ligger under diskriminerende adferd, selv om kampanjene er effektive når det gjelder å redusere mobbing.

At skoleelevene i Norge trives på skolen er ikke noe nytt. Det gjør de også i vår undersøkelse, og best av alt trives elever med innvandrerbakgrunn. Selv om skolehverdagen inneholder mange utfordringer og belastninger knyttet til mobbing og prestasjonspress, opplever det store flertallet av barna skolen som et bra sted med støttende medelever og støttende lærere, hvor de føler seg akseptert og verdsatt. Forskjellene vi finner i forhold til belastninger knyttet til skolearbeidet, ser vi ikke når det gjelder klasse- og lærerstøtte. Dette er et kvalitetsstempel ved skolen som det er grunn til å understreke.

7.3 Begrensninger ved undersøkelsen

Det er vesentlige begrensninger ved denne undersøkelsen. Én av dem er knyttet til utvalgenes representativitet, som vi diskuterte innledningsvis. Mens Akershusundersøkelsen og Barn i Bergen synes å ha en overvekt av deltakere med innvandrerbakgrunn med høy utdanning, er det diskutabelt hvorvidt de etnisk norske deltakerne i UngKul er representative utover de bydelene som er omfattet av undersøkelsen. Skjevheter ved utvalgene har større konsekvenser når man studerer forekomst og andel av fenomener som for eksempel psykiske plager og risikofaktorer, enn når man studerer sammenhengene mellom dem. Én av konsekvensene av slike skjevheter ved utvalgene kan være at resultatene i denne undersøkelsen viser en lavere forekomst av psykiske plager blant barn i innvandrerfamilier i Akershus og Bergen, enn det vi hadde funnet dersom utvalget var mer representativt. En annen svakhet knyttet til representativitet skyldes en lav andel deltakere innen hver nasjonalgruppe blant innvandrerfamiliene. Undersøkelser blant ungdom har vist store variasjoner i psykiske plager mellom ulike nasjonalgrupper og det er ingen grunn til å tro at ikke det samme er tilfellet blant de yngre barna. Dette tilsier at man egentlig ikke burde studere psykisk helse i innvandrerbefolkningen som helhet, men heller undersøke nasjonale grupper separat. I så måte må denne undersøkelsen basert på de tre datasettene betraktes som et første skritt på veien til å frembringe bedre kunnskap om psykososial tilpasning og psykiske plager blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn.

7.4 Noen råd og anbefalinger om helsefremmende og forebyggende tiltak

Det er ingen enkel oppgave å gi råd i en så kompleks virkelighet som det flerkulturelle samfunnet er. Til tross for snart 10 år med opptrappingsplaner for psykisk helse og en betydelig styrking av spesialisthelsetjenestene, er det lite trolig at forekomsten av psykiske problemer blant barn og unge er blitt redusert. Dette gjør det nødvendig å peke på noen områder hvor det er forbedringspotensial i våre anstrengelser for å fremme barns psykologiske tilpasning.

1. De frivillige innvandrersorganisasjonene bør gå sammen om å utarbeide en strategi for å intensivere og systematisere sine anstrengelser når det gjelder å informere sine landsmenn om psykisk helse og psykiske problemer, årsaker og behandlingsmuligheter. Det er fremdeles for mye fordommer, angst og misoppfatninger innenfor dette området i store deler av innvanderbefolkningen.
2. Helsemyndighetene bør i større grad satse på å utvikle strategier for samarbeid med innvandrersorganisasjonene for å bedre utnytte deres kulturelle og sosiale ressurser i forebyggende og helsefremmende tiltak.
3. Vi trenger **mer** forskning for å få bedre kunnskap om ressurser og utfordringer forbundet med tokulturelle utviklingsforløp hos barn og unge. Vi trenger **ikke mer** forskning for å avgjøre at det bør settes inn en betydelig innsats i skolene for å hjelpe elever med psykiske problemer. De fleste barn og unge med slike problemer – i særdeleshet barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn – kommer aldri i kontakt med spesialisthelsetjenestene. Det er også de færreste som har behov for det. Skoler og lokale helsemyndigheter setter i gang mange tiltak for å fremme barns psykiske helse, men få av disse tiltakene er forskningsbasert og med rot i aktiviteter som har vist seg å være effektive. Kunnskap om betydningen av nære relasjoner og mestring bør være utgangspunktet for slike forskningsbaserte tiltak. Tiltakene må ha kognitiv utvikling, læring og mestring som mål, og bedring av psykiske plager som middel. Forskningen bør også i større grad se disse sidene ved barn og unges utvikling i sammenheng. Tiltakene bør i første rekke rettes mot sårbare grupper, det vil si skoler hvor det er en overrepresentasjon av elever med psykiske problemer. På grunn av de raske og store endringene i innvanderbefolkningen og i

samfunnet for øvrig, bør det gjennomføres jevnlig kartlegginger av psykisk helse blant barn og unge som kan gi informasjon om hvor tiltakene må settes inn. Målsettingen må være å redusere nivået av psykiske problemer i sårbare grupper, samt bidra til en bedre mestring av slike problemer blant alle barn og unge.

7.5 Konklusjon

I denne rapporten har vi for første gang i Norge presentert forskningsbasert informasjon om hverdagen til barn i innvandrersfamilier mellom 8 og 13 år. Resultatene understreker at det store flertallet av barna opplever foreldrene, vennene, klassekameratene og lærerne som støttende samspillspartnere, hvor de kan hente hjelp og trøst når de trenger det. Belastninger i forhold til familien, vennene og skolen henger sammen med en økning i psykiske plager. Barn i innvandrersfamilier opplever flere belastninger, spesielt knyttet til skolearbeidet og vennene sine, enn etnisk norske barn gjør. Dette kan være noe av forklaringen på den høyere forekomsten av emosjonelle problemer blant dem. "Tidlig intervensjon" er blitt fremmet som et viktig middel for å hindre at psykiske plager og lidelser får utvikle seg i risikogrupper. Denne rapporten indikerer at tidlig intervensjon for å redusere forekomsten av emosjonelle problemer, særlig blant barn med etnisk minoritetsbakgrunn, kan være påkrevd for å hindre enn overopphopning av psykiske plager senere i utviklingsforløpet.

Litteraturliste

- Aguilar, B., Sroufe, L. A., Egeland, B. & Carlson, E. (2000). Distinguishing the early-onset/persistent and adolescence-onset antisocial behavior types: From birth to 16 years. *Development and Psychopathology*, 12 (2), 109-132.
- Bandura, A. (1986). *Social foundation of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Crinjen, A. A.M., Achenbach, T. M., & Verhulst, F.C. (1997). Comparisons of problems reported by parents of children in 12 cultures: Total problems, externalizing, and internalizing *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 1269 – 1277.
- Dalgard, O.S., Thapa, S. B., Hauff, E., McCubbin, M. & Syed, H. R. (2006). Immigration, lack of control and psychological distress: Findings from the Oslo Health Study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 551-558.
- Denham, S. A., Workman, E., Cole, P. M., Weissbrod, C., Kendziora, K. T. & Zahn-Waxler, C. (2000). Prediction of externalizing behavior problems from early to middle childhood: The role of parental socialization and emotion expression. *Development and Psychopathology*, 12 (1), 23-45.
- Fraser, M.W., Kirby, L.D., & Smokowski, P.R. (2004). Risk and resilience in childhood. In M.W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood. An ecological perspective*. (2. utgave, s. 13-49). Washington, DC: NASW Press.
- Goodman, R., Meltzer, H., & Bailey, V. (1998). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 7, 125-130.
- Goodman, R. (1999). The extended version of the Strengths and Difficulties Questionnaire as a guide to child psychiatric caseness and consequent burden. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 791-801.
- Heiervang, E., Goodman, A., & Goodman, R. (2008). The Nordic advantage in child mental health: separating health differences from reporting style in a cross-cultural comparison of psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 678-685.
- Jareg, K. (2007). *Psykisk helse i et flerkulturelt samfunn*. Oslo: Rådet for psykisk helse.
- Kaçığıbaşı, Ç. (2007). *Family, Self, and Human Development Across Cultures. Theory and Applications*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahway, New Jersey.
- Lavik, N.J., Hauff, E., Skrondal, A., & Solberg, Ø. (1996). Mental disorder among refugees and the impact of persecution and exile: Some findings from an outpatient population. *British Journal of Psychiatry*, 169, 726-732.
- Mathiesen, K. S., Kjeldsen, A., Skipstein, A., Karevold, E., Torgersen, E., & Helgeland, H. (2007). *Trivsel og oppvekst – barndom og ungdomstid*. Folkehelseinstituttets rapportserie, 2007:5.
- Oppedal, B. (2008). Psychosocial profiles as mediators of variation in internalizing problems among young immigrants with origins in countries of war and internal conflicts. *European Journal of Developmental Psychology*, 5 (2), 210-234.
- Oppedal, B., & Røysamb, E. (2004). Mental health, life stress, and social support among young Norwegian adolescents with immigrant and host national background. *Scandinavian Journal of Psychology*, 45, 131-144.
- Oppedal, B., Røysamb, E., & Sam, D. L. (2004). The effect of acculturation and social support on change in mental health among young immigrants. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 481-494.
- Oppedal, B., Røysamb, E., Heyerdahl, S. (2005). Ethnic group, acculturation, and psychiatric problems in young immigrants. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 646-660.
- Oppedal, B. (2007). Psychosocial profiles as mediators of variation in internalizing problems among young immigrants with origins in countries of war and internal conflicts. *European Journal of Developmental Psychology*.
- Oppedal, B. & Røysamb, E. (2007). Young Muslim Immigrants in Norway: An Epidemiological Study of Their Psychosocial Adaptation and Internalizing Problems. *Applied Developmental Science*, 11(3), 112-125.
- Phinney, J. S. (1989). Stages of Ethnic Identity Development in Minority Group Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 9 (1-2), 34-49.

Phinney, J. S. & Vedder, P. (2006). Family Relationship Values of Adolescents and Parents: Intergenerational Discrepancies and Adaptation. I Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (Eds.), *Immigrant Youth in Cultural Transition. Acculturation, Identity and Adaptation Across National Contexts* (s. 167-184). London: Lawrence Erlbaum Associates.

Prieur A. (2004). *Balansekunstnere – Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag.

Ramirez, M. (1983). *Psychology of the Americas: Multicultural Perspectives in Personality and Mental Health*. New York, NY: Pergamon Press.

Rolf, J., Masten, a. S., Cicchetti, D., Muechterlein, K. H., & Weintraub, S. (1990). *Risk and protective factors in the development of psychopathology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rosenberg, M. (1989). Self-esteem and adolescent problems: Modelling reciprocal effects. *American Sociological Review*, 54, 1004 – 1018.

Rødje, K., Clench-Aas, J., Van Roy, B., Holmboe, O., & Müller, A.M. (2004). *Helseprofil for barn og ungdom i Akershus. Barnerapport. Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. Lørenskog, Norge*.

Spaun, H. (2007). *Reconstructing social networks: The importance of friends and family in the acculturation of unaccompanied minors*. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Stevens, G. W. J. M., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., Vollebergh, W. A. M., Crijnen, A. A. M. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in The Netherlands. Comparing Moroccan immigrant with Dutch and with Turkish immigrant children and adolescents *Journal of Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38, 576-585.

Yaman, A., Mesman, J., van IJzendoorn, M. & Bakermans-Krnenburg, M. (2008).

Parenting practices of Dutch and Turkish mothers and toddler externalizing problems in The Netherlands: An observational study. In Leyendecker B., & Mesman. J. (Chairs) *Turkish families across Europe: Parenting and child development*. Symposium conducted at the 20th biennial ISSBD meeting, Würzburg, Germany, July 14th – 17th, 2008.

Referanser fra internett:

Aalandslid, V. (2007): *Innvandrerers demografi og levekår i 12 kommuner i Norge*. Lastet ned 26.09.2008 fra: http://www.ssb.no/emner/02/rapp_200724/rapp_200724.pdf.

Folkehelseinstituttet (2000 – 2004). *Ungdomsundersøkelsene*. [www.fhi.no/ungdomsundersøkelsene](http://www.fhi.no/ungdomsundersokelsene).

Helsedepartementet, Barne- og Familiedepartementet, Justisdepartementet, Kommunal- og Regionaldepartementet, Kultur- og Kirkedepartementet, Sosialdepartementet og Utdannings- og Forskningsdepartementet (2003). *Regjeringens strategiplan for barn og unges psykiske helse ... sammen om psykisk helse ...* http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/veiledninger_og_brosjyrer/2003/---sammen-om-psykisk-helse---.html?id=87979.

HELTEF (2002). *Helseprofil for barn og ungdom i Akershus*

Rådet for psykisk helse (2005): *Psykisk helse i et flerkulturelt samfunn*. Hentet den 30.09.08 fra: http://www.psykiskhelse.no/novus/upload/file/rapporter/Rapport_minoriteter.pdf.

Integrering og mangfoldsdirektoratet (2008): *Faktahefte om innvandrere og integrering*. Lastet ned 30.09.08 2008 fra: <http://www.imdi.no/upload/iFakta-2008endeligf.pdf>.

Longva, R. (2002): *Innvandrerens bosettingsmønster i Oslo, innvandrere sørger for befolkningsvekst*. Lastet ned 26.09.2008 fra: <http://www.ssb.no/vis/magasinet/analyse/art-2002-09-04-01.html>.

Mangfold og integreringsdirektoratet (2007): *Tema rasisme og diskriminering, hva er rasisme og diskriminering?* Hentet den 17.10.09 fra: http://www.bip.no/modules/module_123/templates/publisher_template_detail_1.asp?strParams=4%233%23%2D1%231%231%231%231%231%231%231&iCategoryId=20&iInfold=342&iSelectedMenuItemId=&iExpMenuId.

Sosial og helsedirektoratet (2007): *Nasjonal bevisstgjøring for å bekjempe diskriminering, anbefalinger om strategier og tiltak*. Hentet den 29.09.08 fra: http://www.shdir.no/vp/multimedia/archive/00019/Forenklet_rapport__A_19360a.doc.

St.prp. nr. 63 (1997-98). Opptrappingsplanen for psykisk helse 1999 – 2006
Barn i Bergen (2007). www.BiB.no.

Ungdom, kultur og mestring, UngKul (2005 – 2008).
[www.fhi.no\ungkul](http://www.fhi.no/ungkul).

Unifob helse. Hentet den 17.10.08 fra:
<http://www.unifobhelse.uib.no/index.php?Gruppe=3&Lang=nor&ID=Prosjekter&counter=72>

Washington Kids Count, online version <http://www.hspc.org/wkc> Family matters: Mental health of children and Parents. Washington: University of Washington.

